

Jelige: tae231

**Az Aranybulla megjelenése a történeti
alkotmányosságban és az ellenállási jog
továbbélése**

Kézirat lezárásának dátuma:

2024. május 24.

Nyilatkozat

Nyilatkozom, hogy én, a dolgozat szerzője az intézményi konferencián OTDK-n való bemutatásra javasolt (Az Aranybulla megjelenése a történeti alkotmányosságban és az ellenállási jog továbbélése) dolgozatom érdemi tartalmát illetően a dolgozat készítésekor mesterséges intelligenciát nem használtam fel.

Tartalomjegyzék

1. Bevezető.....	1
2. Előzmények.....	2
2.1. Az Aranybulla keletkezése	2
2.2. Történeti előzmények.....	2
2.2.1. Európai kitekintés.....	2
2.2.2. Magyarországi történeti kitekintő.....	4
2.3. Aranybulla kiadása	6
3. Aranybulla megerősítése	7
3.1. 1231. évi megerősítés.....	7
3.2. Kehidai Oklevél.....	10
3.3. Beregi Egyezmény	11
4. Történeti alkotmány részeleme.....	12
5. Aranybulla, mint társadalmi szerződés	14
6. Magyar alkotmányosság gyökerei az Aranybullában és a történeti alkotmány egyéb forrásaiban	15
6.1. A történeti alkotmány kapcsolódási pontjai és értelmezése az Alaptörvény vonatkozásában	15
6.2. Az Alkotmánybíróság gyakorlata és a történeti alkotmány viszonya.....	20
7. Ellenállási záradék hatása.....	24
8. Az Ellenállási jog továbbélése	27
9. Összegzés.....	30
Forrásjegyzék	32
Jogforrások	41

1. Bevezető

Az Aranybulla jelentősége a történelemben és a jelenben egyaránt kutatott témakör. Dolgozatom az Aranybulla 800 éves múltját és a jelenét szándékozik bemutatni, különös hangsúllyal kitérve megerősítésére, a történeti alkotmányban és az Alkotmánybíróság határozataiban elfoglalt szerepére, valamint az ellenállási jog gyakorlatának történeti eredetére. Ezek megvizsgálásával jutunk el 1222-től a ma hatályos Alaptörvényhez, különösen az R) cikk (3) bekezdéséhez. A tanulmány ezen jogfejlődési utat igyekszik feltérképezni a történeti alkotmányosság jegyében, megvizsgálva fogalmi háttérét a jogalkotói, jogalkalmazói és jogtudományi gyakorlatban.

Ugyan a téma bővelkedik releváns szakirodalom, a tanulmányok inkább utalásként tértek ki a jelen alkotmányosságának és a múlt történetiségének összekötésére. Továbbá, tapasztalható ellentmondás a történeti alkotmányossághoz való hozzáállásban és fontosságának elismerésében. Számos kérdés merült fel a téma kutatása folyamán, melyekre válaszokat igyekszem keresni a dolgozat során. Ilyen az Aranybulla megújítása és az ellenállási jog fejlődése a történelem viszontagságai ellenére, valamint a kérdés, hogy a 2011-es új Alaptörvény R) cikkének (3) bekezdése csupán egy hangzatos jogtörténeti magyarázó eszköz, vagy rejlik mögötte valódi jogalkotói és jogalkalmazói gyakorlat.

Ezen felvetések mentén szeretném összegezni 800 év távlatából az Aranybulla életútjának fontosabb mozzanatait, illetve ma is érvényesülő történeti alkotmányunkban elfoglalt szerepét és fontosságát. Igyekszem rámutatni befolyására a magyar alkotmányosságban és az alkotmánybíróság indoklásaiban, továbbá megvizsgálni, hogy a gyakorlatban hogyan jelenik meg, különösen az ellenállási jog továbbélésére vonatkozóan két kérdés tekintetében. Az egyik, hogy vajon az ellenállási jog ma is megjelenik-e hivatkozási alapként, illetve jogalkalmazói és jogtudományi forrásként. Továbbá, hogy az ellenállási jog a mai alkotmányos rendben milyen jogokat testesíthet meg és milyen formában.

Munkám a forrásbeli és időbeli lehetőségekhez mérten hivatott az alkotmányos történetiség szellemének megértését, s egy átkötő hidat igyekszik építeni az alkotmányosság múltja és jelene között.

2. Előzmények

2.1. Az Aranybulla keletkezése

II. András király 1222-ben kiadta, törvényerejű oklevél formájában, arany függőpecsétetes privilégiumlevelét¹. A dekrétum harminc cikkelyből és egy záradékból áll, amely három részre tagolható. Tartalmilag magába foglalja a királyi *serviensek* sérelmeivel foglalkozó intézkedéseket, a nemesség és országos méltóságok ügyeit, valamint az egyház és az udvar illetékességi körébe tartozó rendelkezéseket.² A dokumentum értelmezésénél figyelembe kell venni, hogy a nemesség (*nobiles*), a királyi *serviensek* és az össznemesség fogalmai megkülönböztetésre kerülnek³. Tehát ezt a két fogalmat nem lehet szinonimaként értelmezni.

2.2. Történeti előzmények

2.2.1. Európai kitekintés

Fontosságának megértéséhez elengedhetetlen a történeti előzmények feltérképezése egyetemes és magyar történelmi viszonylatban egyaránt. Ezek a politikai, gazdasági és társadalmi hatások adnak értelmet e dokumentum megszületésének. Európa tagoltsága miatt eltérő, olykor ellentétes fejlődésmódokat láthatunk⁴. A kontinens jelentős részét a frank mintához hasonló feudális berendezkedés jellemezte, ahol a földtulajdon volt a hatalom alapja⁵.

Az említett modell javarészt Nyugat-Európában terjedt el, míg a kontinens keleti részein a szervesen fejlődés következtében kialakultak a primitív államüzemek⁶. Ezek berendezkedése is alá-fölérendeltségen alapult de csak később alakultak ki rendezett államalakulatok. Az alá-fölérendelt szervezet nem a termőföldre, hanem a legelők és az azokon élő állatállományra terjedt ki először, mivel ezek a népek javarészt nomád életformát folytattak⁷. A kelet-nyugat ellentét már a korábbi évszázadok során is látható volt. Ez a szakadási tendencia egyre erősödni látszott⁸. A szembevető eltérések mellett (vallási és a társadalmi berendezkedés, történeti és

¹ Zsoldos Attila: *Az Aranybulla születése*. In: *Századvég*. 2022. 2. évfolyam. 4. szám. p.15.

² Romsics Ignác: *Magyarország története*. 2. fejezet. *A középkori Magyar Királyság Az Árpád-házi királyok kora (970–1301)*. Akadémia Kiadó. Budapest, 2007. p.133.

³ Degré Alajos: *Az ellenállási jog története Magyarországon*. In: *Jogtudományi Közlöny*, 6. szám, Budapest, 1980, p.366.

⁴ Ács Tibor: *A hadikultúra históriájához*. In: *Hadtudomány* 15. 2005, 2. szám. p.19.

⁵ Modzelewski Karol: *Római Európa, feudális Európa, barbár Európa*. In: *Aetas*. Szeged, 2000. 3. szám. p.16.

⁶ Farkas Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és Kiegyezést követő polgári evolúciója*. Budapest, 2008. p.174.

⁷ Kristó Gyula: *A magyar nomádállamtól Szent István államáig*. In: *Aetas*. Szeged, 2000. 3. szám. p.116.

⁸ Gunst Péter: *Az agrárfejlődés és a parasztság regionális típusai Európában, különös tekintettel Kelet-Európára*. In: *Ethnographia*. 1975, 86. évfolyam. p. 381.

jogi fejlődés) a legjelentősebb eltéréseket a gazdasági természetű devianciákban lehet megfigyelni.⁹

Az érett feudalizmusban nyugaton kialakult a munkamegosztás és a földművelő jobbágyságok közül kiváltak a városi polgárok, kereskedők és iparosok, megindult a piaci kereskedelem¹⁰. A változások nyugaton és Itáliában már a 11. század környékén végbementek. Ezzel szemben a keleti részekeken még naturálgazdálkodást folytattak egészen a 13. századig, ahol a piac és a pénz fogalmai nem töltötték be kardinális szerepet¹¹. Az önellátó gazdálkodás miatt a polgárság csak késéssel alakult ki.¹² Keleten a fejlődés a nyugati mintákat követve gyorsan zajlott le, ezáltal kevésbé meggyökerezett társadalmi rendszert eredményezett. Kelet-Európa továbbra is lemaradásban volt a kiépült államberendezkedésekhez képest.¹³ A városi polgárság nagymértékű elterjedése a földesurakkal szemben ellenpólusként szolgált, a királynak ezzel támogatást biztosítva a „kiskirály” nagybirtokosok hatalmával szemben.¹⁴ A különböző rendek megjelenése időben és államonként eltért egymástól.

Európában több szempontból is két állam töltött be meghatározó szerepet. Anglia és Franciaország adott mintát később a többi európai államnak a berendezkedésük kiépítéséhez.¹⁵ A középkorban Franciaországot tekintették a feudalizmus központjának, s egyfajta mintaországgént jellemezték az egységes rendi monarchiák sorában.¹⁶ A király hatalmát folyamatosan kiterjesztette a világi nagybirtokosokkal szemben a birodalom egyesítéséért.¹⁷ Földnélküli Jánossal kudarcra után a franciák fennhatósága kiterjedt azon angol birtokokra is, amelyek korábban francia területek voltak¹⁸. Az udvarnak az egyházzal folytatott konfliktusa a hetven esztendő „avignoni fogság” megvalósításával abszolválódott, tovább erősítve a királyi hatalmat¹⁹. A király hatalomerősödése mellett kialakult a rendi gyűlés.

⁹ Romsics, i.m. p.81.

¹⁰ Paulinyi Oszkár: *Nemesfémtermelésünk és országos gazdaságunk általános alakulása a bontakozó és a kifejlett feudalizmus korszakában (100-1526)*. In: *Századok*. 1972. p.568.

¹¹ Katus László: *A mezőgazdaság tőkés fejlődésének főbb vonásai az Osztrák-Magyar Monarchia délszláv területein*. In: *Történelmi Szemle*. 1959, 2. évfolyam. p.387.

¹² Kristó Gyula: *Az Aranybullák évszázada*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981, 2. kiadás. p.24.

¹³ Gunst i.m. p.380.

¹⁴ Peters, D. J. *A Short History of France*. Pergamon Press Ltd. First edition. 1966. p.83.

¹⁵ Turner, Chas. D. *Magna Charta*. In: *Texas Law Review*. No. 4. 1925-1926. p.46.

¹⁶ Marx, Karl: *III. Napóleon államcsínyje*. Fordította: Garami Ernő. Budapest, Népszava Könyvkereskedés. 1918. p.4.

¹⁷ Peters. i.m. p.83.

¹⁸ Sashalmi Endre: *A nyugat-európai államfejlődés vázlata (1000-1700) I. rész 1000-1450*. In: *Világtörténet*. 2005. p.10.

¹⁹ Áldásy Antal: *A nyugati nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig 1378-1389*. In: *Magyar Középkor*. Budapest, 1896. p.290.

A társadalomfejlődés kicsúcsosodása az 1302-ben összehívott első rendi gyűlés Franciaországban, mellyel megalakult a rendi-képviselési monarchia.²⁰ Az kormányzás a rendek bevonásával történt és az uralkodóval való együttműködésen alapult²¹. Ez, a magyar mintával szemben, nem az uralkodó tekintélyének és hatalmának folyamatos csökkenésével járt, hanem a két kormányzati pólus együttműködésével.²²

Európa másik társadalomformálója Anglia volt. A franciákkal való rivalizálásból az angolok meggyengülve kerültek ki, így Földnélküli Jánosnak el kellett fogadnia a pápát hűbéruraként.²³ Ez volt az előszobája az 1215. évi nagy szabadságlevélnek, a Magna Charta Libertatumnak²⁴. A Magna Charta megtörte a király egyeduralmát, befolyást adva az angol előkelőknek. Angliában ez olyan további belviszályokat szült, amelyek egy folyamat eredményei voltak.²⁵ A kialakult rendek a polgárság támogatásával és a király legyőzésével kiépítették a parlamentáris rendszert, amely I. Edward király uralkodása alatt megszilárdult²⁶. A Charta tekinthető a rendi monarchia elődokumentumának Angliában. Kibocsátásának ideje és keletkezési körülményei is hasonlóak a magyar Aranybullához.²⁷

2.2.2. Magyarországi történeti kitekintő

Magyarországon a feudalizmushoz hasonló birtokberendezkedés a 11. században alakult ki²⁸. A francia nagybirtokosi hatalomhoz hasonlóan a magyar berendezkedésben is a legelők és az állatok voltak a hatalom fokmérője. A világi nagybirtokosok helyett azonban az uralkodó volt minden föld birtokosa, ezzel kiépítve a király kezében összpontosuló állammechanizmust²⁹. A rendi szerveződést az egyház kezdte meg a 11. században, amikor az uralkodó hatalma jelentős mértékben függött az egyháztól.³⁰ Szakrális értelemben az uralkodó

²⁰ Masson, Gustave. *The Story of the Nations – Mediaeval France*. New York, G.P. Putnam's Sons. 1889. p.153.

²¹ Székely György: *A rendi képviselési rendszer Nyugat-Európában*. In. *História*. 1985. 5-6. szám p.8.

²² Peters. *i.m.* p.23.

²³ Turner. *i.m.* p.54.

²⁴ Varga Zs. András: *Alkotmányosságunk élő jogforrása, az Aranybulla*. In. *AB Szemle*. 2022. 1. szám.

²⁵ Hinkle, Thornton M. *Magna Charta. The History of an Evolution*. In. *Yale Law Journal*. No. 8.(October 1898-June 1 1899. p.264.

²⁶ Prestwich, Michael. *Edward I*. Berkeley: University of California Press 1988. p.555.

²⁷ Törő László Dávid: *Aranybulla-értelmezések a két világháború közötti magyar történetírásban*.2022. In. *Századok* 156. évfolyam, 6. szám, 2022, pp.1123.

²⁸ Bolla Ilona: *A jogilag egységes jobbágysztály kialakulása Magyarországon*. In. *Hadtörténelmi Közlemények*. 32. évfolyam. 4. szám. 1985. p.932.

²⁹ Romsics *i.m.* p.40.

³⁰ Gálos László. *Az Egyház rendisége*. In. *Bangha Béla (szerk.) Magyar Kultúra. Társadalmi és tudományos szemle*. 26. évfolyam. 8. szám. 1939. p.237.

is a klerikusok közé tartozott *quasi sacerdos*-ként, ugyanis Isten kegyelméből (*Dei gratia*) uralkodott és az egyházi méltóságokhoz hasonlóan felkenték³¹.

A birtokokat rendszerint királyi várakhoz csatolták, amelyekben az uralkodó utazó udvartartásával megszállhatott, mivel a franciákhoz hasonlóan az uralkodónak sem volt állandósult székhelye³². A várszervezet feladata a katonai védelem megszervezése volt. Az udvarszervezet pedig a mezőgazdasági munkálatok megszervezéséért volt felelős, melyek vezetői *serviensekként* jelentek meg és csupán a királytól függtek. Ezen társadalmi csoport fog a 13. században rendekbe szerveződni a királyi akarattal szemben³³.

A 12. század végére megjelent a birtokadományozás, amely során az uralkodók elkezdték vármegyéiket és birtokaikat támogatás és hűség „megvásárlása” érdekében eladományozni³⁴. Félték hatalmuk meggyengülésétől, és szembesültek azzal, hogy a főnemesség támogatása nélkül uralkodói hatalmuk is csökken³⁵. Ezen *comesek*, világi magánbirtokosok, gyakoroltak nyomást az uralkodóra, aki korábbi hatalmához képest meggyengült. Ezen birtokokon a bírói hatalmat a *comes* katonai ellenszolgáltatásért gyakorolhatta. Egy további jelentős kiváltság járt ezen birtokkal, az immunitás. Ennek keretében az adományt kapó földbirtokos a királyi igazságszolgáltatás alól mentesült³⁶.

III. Béla kezdte a birtokadományozást, azonban II. András uralkodása alatt vált általános jelenséggé, ezzel csökkentve a királyi birtokok méretét³⁷. A király joghatóságának csökkenése egy kényszerhelyzet következménye, melyet a dinasztia belüli országmegosztás idézett elő. Ez a 12. század elején megszűnt, azonban később újra szárnyakat bontott, mikor III. Béla fiát, Imrét már életében megkoronáztatta³⁸.

Imre - később már királyként - összetűzésbe keveredett fivérével, Andrással, aki élvezte az egyházi méltóságok támogatását³⁹. A viszály megoldását III. Ince pápa is szorgalmazta, azonban az ország András mögött állt. Imre, apjához hasonlóan, még életében megkoronáztatta

³¹ Hamza Gábor: *Szent István törvényei és a jusztonianuszi római jog*. In. *Vasi Szemle*, 1996, 50. évfolyam, 3. szám. p.387.

³² Bitskey István. *Tradíció és reprezentáció. Humanista szerzők Mátyás király udvari ünnepségeiről*. In. *Kabdebó Lóránt (szerk.) Irodalomtörténet*. 76. évfolyam. 26. szám.1995. p.327.

³³ Nemeskürty István: *Mi, magyarok – Történelmünk ezerszáz éve*. Budapest, Akadémia Kiadó. 1993.p.85.

³⁴ Vikol Katalin: *Az aranybullától az ősiségig*. Reflektor Kiadó, Budapest, 1988, p.9.

³⁵ Zsoldos Attila: *Adalékok a királyi várszervezet udvarispáni tisztségének történetéhez*. In. *Levéltári Szemle*, 1991, 41. évfolyam, 4. szám. p.23.

³⁶ Vikol i.m. p.14.

³⁷ Kristó Gyula: *II. András király "új intézkedései"*. In. *Századok*. 2001. p.251.

³⁸ Kristó (2001) i.m. p.261.

³⁹ Szabados György. *Imre és András*. In. *Századok*. 133. évfolyam. 1. szám.1999. p.85.

fiát, a későbbi Lászlót, azonban nem legitim módon, hiszen az esztergomi helyett, a kalocsai érsek közbenjárásával történt⁴⁰. Imre 1204-es halála után 3 éves fia, László került a trónra, András pedig gyámjaként az ország kormányzójává vált, s egyidejűleg szerveződött a pápa akaratával szemben támogatói köre⁴¹. A gyermekkirály 1205-ös halálával ő került a trónra a kalocsai érsek általi megkoronázását után. A társadalmi folyamatok is bizonyítják, hogy az ország főbb urai segítették trónra, és befolyásukat a gyakorlatban is megmutatták⁴². Hálája jeléül II. András jelentős birtokokat adományozott hatalma védelme érdekében. Korábban Imre, 1199-ben, adómentességgel támogatta hívei hűségét, amely egyfajta elvárássá vált a főurak részéről. A király kiszolgáltatottá vált a főnemességgel szemben és már nem jutalomként osztott földet, hanem hatalmának megtartásáért, kényszerből⁴³.

Gertrúd királyné családtagjai behálózták a magyar politikai életet, és kiváltságaikkal rendszerint visszaéltek. András tétlensége hatására Magyarország gyakorlatilag függőségi kapcsolatba sodródott a német birodalommal. Ezt a magyar nemesség nem támogatta, így merényletet követtek el Gertrúd ellen⁴⁴. Érdekesség, hogy a merényletnek nem volt komoly megtorlása. Ez szintén a király gyenge befolyását igazolja és közeledett gyakorlati hatalma teljes elvesztéséhez és szinte szimbolikus szerepkört képviselt csupán⁴⁵.

A 13. század elején az uralkodói hatalom meggyengülésével az egyház és a bárói réteg ellenpólusaként szerveződött a nemesség⁴⁶, akik később az Aranybulla 1222-es megszületését kikényszerítették. Magyarországon rendi monarchiáról, illetve országgyűlésről a 13. században még nem beszélhettünk. A városi polgárság jelensége később, a 15. század környékén, alakult ki, fogalmilag pedig a 19. században terjedt el⁴⁷.

2.3. Aranybulla kiadása

A fent bemutatott tényezők vezettek az Aranybulla 1222-es megszületéséhez. Az aranybullák általánosan aranypecséttel ellátott oklevelek, melyekből maga II. András is többet kiadott. A dolgozatban Aranybulla alatt, nagy kezdőbetűvel írva, az 1222-ben kiadott oklevelet

⁴⁰ Szabados György. *Imre király házassága, aranybullája*. In. *Századok*. Volume 136. No. 2. 2002. p.346.

⁴¹ Kristó (2001) i.m. p.263.

⁴² Szabados (1999). i.m. p.90.

⁴³ Kristó (1981) i.m. p.30.

⁴⁴ Körmendi Tamás. *A Gertrúd királyné elleni merénylet a külhoni elbeszélő forrásokban*. In. *Történelmi szemle*. 51. évfolyam. 2. szám. 2009. p.161.

⁴⁵ Nemeskürty, i.m. p.85.

⁴⁶ Ferdinándy Gejza: *Az Aranybulla. Közjogi tanulmány*. In. *Magyar Középkor*. Budapest, 1899. p.21.

⁴⁷ Korka Renáta: *Iparosok a középkori Magyarországon: Mesterségek, városok, 13-15. század*. In. *História*. 2007. 4. szám. p.14.

értjük⁴⁸. Létrejöttének közvetlen okai a bárók földszerzési és a *serviensi* réteg állami terheket csökkentő szándékai voltak⁴⁹. A magyar Aranybulla nem más, mint a *nobilis* jogainak, illetve az uralkodó korlátozásainak lajstromba vétele⁵⁰.

3. Aranybulla megerősítése

Kiadása után az Aranybullát több alkalommal megújították, illetve utódokumentumok kiállítására is sor került. Ez egyrészt történeti jelentőségét igazolja, másrészt pedig rávilágít az uralkodói passzivitásra a rendelkezések betartásával kapcsolatban. A megújítások és utódokumentumok a király számára figyelmeztetések voltak, és az eredeti Aranybulla megerősítésére szolgáltak⁵¹. E fejezet célja néhány közvetlen utómunkát bemutatni.

Az 1222-es kibocsátás után a rendelkezések jelentős része a gyakorlatban nem valósult meg, a tisztséghalmozás fennmaradt, és az izraelita és izraelita tisztségviselők megtartották pozíciójukat. Az évtized közepére a király és fia, a későbbi IV. Béla viszályai is elmérgesedtek, melyek tovább rontották II. András tekintélyét. A csörtét a pápának kellett megoldania a felek között. Az 1224-es Andrianum kibocsátásával tovább szította a magyar lakosság német idegenekkel szembeni gyűlöletét. Béla birtokvisszavételi politikájának nyílt ellensége volt, mely belső viszály további előnyt jelentett a nemesi réteg és az egyház számára.⁵²

3.1. 1231. évi megerősítés

Csaknem kilenc évvel a kiadása után már megszületett az Aranybulla megújítása. Az 1231-es változat az eredeti dokumentum megismétlése, illetve kiegészítése⁵³. Annak ellenére, hogy a szöveget nagyobb részben szó szerint átvette, mégis fontos eltérések figyelhetők meg közöttük. Az Aranybulla egy viszonylag rövid idő alatt összeállított oklevél volt, így több helyen kiküszöbölésre szorult. Szövegezésén és tartalmán is meglátszik, hogy megfontoltabb és nem a köznemesi réteg, hanem egyházi méltóságok által fogalmazott, a király érdekeit is részint jobban figyelembe véve. A dokumentum értelmezhetőbbé és részleteiben jobban kidolgozottá, szövegében pedig a kereszténység eszméivel átitatottá vált⁵⁴.

⁴⁸ Romsics, i.m. p.133.

⁴⁹ Orsós Júlia: *Beszámoló az Aranybulla kiadásának 800. évfordulójára rendezett konferenciáról (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára)*, 2022. In: *Századok*. 156. évfolyam, 4. szám, 2022, pp.838.

⁵⁰ Mezey Barna, Gosztonyi Gergely: *Magyar alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó, Budapest, 2020, p.56.

⁵¹ Révai Miklós: *Magna Charta*. In: *Révai Nagy Lexikon*, Lovas-Mons, 1915, 13. kötet.

⁵² Kristó (1981) i.m. p.69.

⁵³ Ferdinándy i.m. p.59.

⁵⁴ Aranybulla.hupont: *Az ARANYBULLA szövege magyarul, az eredeti latin szöveg pontos fordítása*.

Az eredeti Aranybulla 31 pontjából kilencet teljesen kihagytak a szövegezők a megerősítő dokumentumból. Ez is mutatja, hogy a tartalmát átgondoltabban, más szempontokat előtérbe helyezve adták ki. A X. pont elhagyásával a harcban elesettek tisztségének öröklését, illetve jutalmazását már nem követelték. A XIV. pont eredetileg a kötelességszegő ispán megrovásának lehetőségét taglalta, ez azonban a megerősítésben már nem jelenik meg. Valószínűsíthető, hogy az egyházi méltóságok el akarták kerülni az ilyen erőszakosan megszegyenítő cselekményt legitimáló intézkedés belefoglalását. A pénzt és a sóregálékat sem taglalja a módosító dokumentum (XXIII. és XXV. pontok). Feleslegesnek bizonyult az újításban az apa és fia viszonyának egymáshoz rendeltségét taglalni (XVIII. pont), illetve a jobbágyság méltóságbírátsági szabályait is kivették (XXX. pont)⁵⁵. Ezek kihagyását is a keresztény ideológiájú szövegezők befolyásolhatták, hiszen a családi viszonyokat az egyházi dogmatika rendezi, a méltóságok esetében pedig az egyház nem foglalt állást, azt inkább elhagyta. Példának okán, az elítéltek megvédésének tiltását nem foglalták bele, mivel ez a dokumentum kiadásának célját nem szolgálta közvetlenül, így megemlézése feleslegessé vált. Szándékosan elhagyták a XX. pont rendelkezéseit, a dézsma, azaz tized, fizetésének természetbeni teljesítését⁵⁶. Az eredeti rendelkezés kimondta, hogy amennyiben az egyház nem támogatja ezen rendelkezést, a *serviensi* réteg nem fog mellette kiállni. Az egyházi szövegezők el akarták hagyni ezt a pontot, mivel jelentősen sértette az ő érdekeiket, ugyanis az adók ezüstpénzben megfizetése számukra előnyösebb volt⁵⁷.

A kilenc elhagyott pont mellett a többi intézkedés átvételében is történtek kiegészítések. Az I. pont a Szent István király ünnepén tartandó fehérvári törvénylító napokra tér ki. Továbbá, amennyiben a nádor a rá kiszabott feladatokat nem megfelelően kezelte, a leváltása is lehetővé vált. Az Aranybullából és a Magna Charta Libertatumból is ismert rendelkezés, miszerint törvényes ítélet nélkül senkit nem szabad megfosztani szabadságától, a megerősítésben is megjelenik kiegészített formában (II. pont). A 400 évvel később „*Habeas Corpus*”⁵⁸ -ként elhíresült elvet kiegészítették, miszerint az Aranybulla kiadása óta marasztalás nélkül jogaitól megfosztottaknak mindenüket vissza kell szolgáltatni⁵⁹. A III., XV. és a XXII. pontokat is javarészt megismétli, miszerint a *serviensek* és az egyház birtokain nem lehet adót szedni, amelyet kiterjesztett a törvénytelen megadóztatásra is. A beszállásolási szabályokat is szigorítja

⁵⁵ Zsoldos Attila: *Aranybulla 800 – Az Aranybulla megújítása 1231-ben*. In: *MTA Kiváló Kutatóműhely, Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet*. 2022.

⁵⁶ Zsoldos, (2022) *Aranybulla 800*. i.m.

⁵⁷ *Aranybulla.hupont*, i.m.

⁵⁸ Víkó i.m. p.30.

⁵⁹ A Pallas nagy lexikona, 8. kötet. Gesztely-Hegyvárnál 1894. p.483.

az új dekrétum, melynek XV. pontja megtiltja az ellenszolgáltatás nélküli fogyasztást a beszállásoló birtokán. Amennyiben ennek teljesítését a beszállásolt megtagadja, a püspök kiátkozza az egyházból⁶⁰.

Igazított a nemesi hadkötelezettség rendelkezésein is, miszerint a tisztségükből eredően kötelezően külföldre hadba küldhetőkön kívül a nemesek sem tartoznak külföldi szolgálattal. Kitér arra is, hogy a támadó seregek visszavonulásakor üldözni is kötelesek a megtorlás jegyében (VIII. pont).⁶¹ Az egyházi méltóságok felett csak a szentszék ítélezhetett a nádor helyett. Az ítélezési tilalom alól a birtokügyek kivételek voltak, ezekben csupán a nádor ítélezhetett (VIII. pont). Az igazságszolgáltatás a poroszlók kezéből az egyházéba szállt, ebben a korábban létrehozott hiteleshelyek – a jog írásba foglalásában betöltött szerepük szerint – segítették (IX. pont)⁶².

Az egyházi felfogás szerint senkit nem lehet más bűne miatt kollektíven elítélni. Ez a nézet segítette a bűnösök családtagjainak, miszerint őket a családtagjuk vétke miatt sem lehetett meghurcolni, illetve rabszolgának eladni (XII. pont). Ezen dekrétum legfőbb haszonélvezője az egyház. Ebből is kitűnik az 1222. évi Aranybullával szemben, hogy az 1231. évi dokumentum már az egyház támogatásával került elfogadásra⁶³. Számos új cikkely erősíti az egyházat. Ilyen például az idegenekkel szembeni kirekesztés, miszerint az izraeliták és iszmaeliták nem viselhetnek közhivatalokat. Ez a rendelkezés külön kihangsúlyozza a pénzváltásnak és sótiszt állásának tiltását. Érdekes fordulat, hogy az új dokumentum nem köti nemesi ranghoz ezen pozíció betöltését, csak vallási különbséget tesz. Ennek oka szintén az egyházi szövegezés lehet (XXIV. pont).

Az megújított Aranybulla emberségesebb rendelkezéseket tartalmazott, mint az eredeti. Ilyen volt a fent említett kollektív büntetés tilalma. A XXIX. pont is humánusabb magatartást ír elő, miszerint a törvényesen elkobzott vagyont a faluban szét lehetett osztani vagy a király maga megtarthatta, azonban meg nem semmisíthette. Ez a rendelkezés mind a népnek, mind a királynak kedvező volt⁶⁴.

⁶⁰ Aranybulla.hupont, *i.m.*

⁶¹ Romsics, *i.m.* p.133.

⁶² Zsoldos, (2022) *Aranybulla 800. i.m.*

⁶³ Ferdinándy *i.m.* p.59.

⁶⁴ Aranybulla.hupont, *i.m.*

Az újítás már nem tartalmazza az ellenállási záradékot, azt felváltotta az esztergomi érsek kiközösítési joga, így ez a jog átkerült a világiak kezéből az egyházéba.⁶⁵ A betartatás már nem a nép egyes tagjainak felelőssége, hanem az egyház maga volt képes az ellenállásra. Már nem volt szükség a hét példányos biztosításra sem. Csupán a király és két fiának esküje és pecsétje elégségesnek bizonyult⁶⁶.

A törvényt teljes egészében sohasem alkalmazták. Az egyház kiközösítési joga csaknem egyedüli a csekély számú rendelkezés közül, mely a valóságban ténylegesen megvalósult. Ennek következtében Róbert esztergomi érsek interdiktummal büntette a királyt, azonban ez az egyházból való kiátkozás 1232-ben, a kitagadás évében felfüggesztésre került⁶⁷.

3.2. Kehidai Oklevél

Az Aranybulla egyik utódokumentumának tekinthető az 1232. évi kehidai oklevél, amelyet a magyar történelem a nemesi vármegye kialakulásának alapköveként tart számon⁶⁸.

A 13. században nemcsak a *serviensek* és a király között alakult ki érdekfeszültség, hanem az erősödő főúri hatalommal szemben is⁶⁹. Bertalan püspök a zalai *serviensek*hez fordult Atyusz bánnal zajló birtokvitájában, és ítélezést kért. Ez bizonyíthatja a helyi, nemesi jogszolgáltatás kezdetleges létrejött az oklevél kiadása előtt is. Nem volt nagy méltósága a nemesi ítékezésnek a nagybirtokosok szemében, így II. Andráshoz fordultak, hogy a „Zalán innen és túl” élő *serviensi* réteg maga ítélezhessen⁷⁰.

A kehidai oklevél jelentette a királyi vármegye leépülésének kezdetét és a nemesség fogalmának kiterjesztése⁷¹. A korábbiaktól eltérően, itt nemcsak a fő méltóságokat titulálták nemesnek, hanem megszületett azon előkelői réteg, akik „elég nemesnek” számítottak. Az önkormányzatiság kialakulásában, valamint a társadalomformálásban betöltött szerepe tette a jogtörténet egy kiemelkedő forrásává. Nemesi jogosultságokat megfogalmazó dekrétum lévén tekinthető az Aranybulla utódokumentumának.⁷²

⁶⁵ Kristó (1981) i.m. p.78.

⁶⁶ Aranybulla.hupont, i.m.

⁶⁷ Ferdinándy i.m. p.68.

⁶⁸ Zsoldos Attila: *A kehidai oklevél*. In. *RubiconOnline*. 2018, 3-4. szám.

⁶⁹ Halász Imre: *Zalában az Aranybulla után*. In. *Zalai Hírlap*. 1997. szeptember 20. 53. évfolyam. 220. szám. p.6.

⁷⁰ Kring Miklós: *A muraközi országhatár a magyar-horvát viszony történetében*. In. *A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve*. 1942. p.563.

⁷¹ Halász Imre i.m. p.6.

⁷² Zala Megyei Értéktár Bizottság: *Kehidai oklevél*.

3.3. Beregi Egyezmény

II. András Halics felé tartott kíséretével, mikor egy pápai követ a beregi erdőben utolérte és 1233-ban elfogadtatta a beregi egyezményt⁷³. Ezen egyoldalú dekrétum a pápa és az egyház igényeinek érvényesítését követeli az Árpád-házi királytól. Kimondja, hogy a magyar király – mivel *dei Gratia* uralkodik – egyház felé gyakorolt hódolata elengedhetetlen. Megerősíti az Aranybulla rendelkezéseiben megjelenő, de be nem tartott ígéreteket. Foglalkozik a zsidóság és az izmaeliták kérdésével, akiknek eltiltását különböző tisztségek viselésétől már az Aranybulla megkövetelte. A sókereskedelemből történő kirekesztésük mellé előírta a keresztényektől valamilyen jellel való megkülönböztetésüket. A szaracénok és zsidók ellehetetlenítésével az egyház restitválta hatalmát. Az egyházak javára továbbá 5 év alatt 10 000 márka pótdíjmegfizetést szab meg a korábbi kieső sójövedelmek miatt. Az egyházi ítélszékek kizárólagos hatáskörébe utalta a hitbérrel kapcsolatos és házassági ügyeket.⁷⁴

3.4. A III. Aranybulla

IV. Béla és István Isaszegi ütközete után 1266 márciusában kötöttek békét a Nyulak szigetén. A békeszerződés a korábbi törvények rendelkezéseire épít, például az Aranybulláéra. A nemesi adómentesség garantálásán és a kölcsönös jogelfogadáson felül részletesen taglalja a polgári peres és büntetőjogi eljárások lebonyolításának rendjét. Ez a megegyezés hasonlít a bilaterális, ország között létrejövő jogharmonizációra.

A béke megalapozta az úgynevezett harmadik Aranybulla kiadását 1267-ben a korábbi Aranybullák megújításaként⁷⁵. A dokumentum már nem királyi *serviensekre* hanem „*összes nemeseire*” utal, és az ő szabadságjogaik lajstromba vételét tartalmazza, így a köznemesség saját chartája⁷⁶. A külhoni hadkötelezettség tiltása, az adómentesség már a korábbi dekrétumok tartalmában is megjelent. Az évenként Fehérváron tartandó törvénylátó napok megtartási kötelezettsége is megismétlődik, azonban ezt kibővítette az uralkodói jelenléttel és a megyénkénti kettő vagy három nemes követ küldésének meghatározásával, elismerve a nemesi vármegyék jelentőségét⁷⁷.

⁷³ Kristó (1981) *i.m.* p.72.

⁷⁴ Kristó (1981) *i.m.* p.75.

⁷⁵ Erdélyi László: *Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései*. In: *Történeti Szemle*. 1916. 5. évfolyam. p.43.

⁷⁶ Vikol *i.m.* p.29.

⁷⁷ Vikol *i.m.* p.30.

Az 1267. évi oklevél rendezte a 13. század második felében bekövetkezett változások hatására felmerült igényeket is. Nem említi újra az egyház kiváltságait, azonban az 1231. évi dekrétumhoz hasonlóan biztosítja az esztergomi érsek kitagadási jogát, amely az ellenállási záradék helyett került be az 1231. évi oklevélbe⁷⁸. Kiadása a belviszályos 13. századba viszonylagos békét hozott, így Magyarország elkezdhetett a külpolitikájára összpontosítani⁷⁹.

A 13. században az Aranybulla kiadását számos utódokumentum követte, újította meg a kor elvárásai szerint. Az egyház hatalomrestaurációja és további jogkörök privatizációja vezetett el az egyház magyarországi csúcspontjának eléréséhez. A *serviensis* réteg immáron egységes össznemességként funkcionált és jogaikat a királyt korlátozó dekrétumok nyomán érvényesíthették⁸⁰. Ugyan a dokumentumok számos rendelkezését figyelmen kívül hagyta az uralkodó, ezek meghatározó jelentőséggel bírnak mai napig.

4. Történeti alkotmány részeleme

Az Aranybulla az első dokumentumok egyike, melyek a magyar történeti alkotmány részét képezik. A megfogalmazott alapelvek, szabályok, normák jelentősége az utókor számára is kulcsfontosságúvá tették. Ez a fejezet a történeti alkotmányban betöltött szerepét mutatja be.

A magyar alkotmányosság hajnalán a törvények nem voltak egy egységesen írott, ünnepélyes dokumentumba – másnéven *chartába* – foglalva. A jog a történeti alkotmány keretein belül teljesedett ki, ami olyan sarkalatos törvényeket foglalt magába, amiket időben és térben nem szükségszerűen egyszerre alkottak. A szokásjogi normák gyakorlatát testesíti meg, melyek hozzájárultak a jogtudományhoz is a gyakorlati alkalmazás mellett. Folyamatos fejlődésének köszönhető, hogy alkalmazkodni tudott a társadalmi átalakulásokhoz. Ezen szokásjogok a 19. századig primátust élveztek a törvényekkel szemben. A történeti alkotmány részének tekinthető több magyar dekrétum, azonban nem minden alkotott törvény része ennek az alkotmányosságnak, illetve koronként is változhat ennek megítélése⁸¹.

Az Intelmek mellett a történeti alkotmány első és legfontosabb iratai között említik az Aranybullát, ami jog- és társadalomformáló jellegével meghatározó jelentőséggel bírt kiadása

⁷⁸ Degré *i.m.* p.367.

⁷⁹ Kristó (1981) *i.m.* p.82.

⁸⁰ Vikol *i.m.* p.31.

⁸¹ Mezey, (2020) *i.m.*p.56.

után is, ugyanis alapelvei és szabályai felvázolták az alkotmányos alapnormákat⁸². Az Aranybulla egyfajta megállapodás a nép és az uralkodó között, mely a jogi környezetben valósult meg egy társadalmi szerződés megalkotásával. Látható, hogy egy jogi kereteken belüli alkotmányos szerződés megkötése történt az Aranybulla elfogadásával. A társadalom jelentős része, a *serviensek* kényszerítették ki, ez építette a nemzeti összetartást és a nemzettudatot. Az önkéntes jogkövetés csak ilyen esetekben életszerű, ahol a történeti alkotmányt a társadalom akarata szüli és igényli meg, valamint a mögöttes szokásjogi jelleg jelenik meg benne.

A 13. század európai alkotmányos bullái közül csupán a Magna Charta Libertatum és a mi Aranybullánk maradt hatályban. A jelentőségét tovább erősíti, hogy a kiadás után húsz évvel bekövetkező tatárjárás, az Árpád-ház egy évszázadon belüli kihalása és a történelem egyéb viszontagságai ellenére is fennmaradt és 800 éve jelen van a magyar jogban. Az általa megteremtett uralkodói jogi korlátok megalapozták a következő évszázadok gondolkodásmódját. Így például a koronázásnak továbbra is része maradt az eskü az egyházi ordók mellett, amelyeknek egy kógens hivatkozási pillére az Aranybulla volt. Ezt hitlevélbe is foglalták, mely az uralkodó hatalmának előfeltétele volt és azt legitimálta⁸³.

A nemesi adómentesség kérdése egy meghatározó jelensége a magyar történelemnek. A magyar nemesek ugyanis „vérükkel adóztak” és az *insurrectio* értelmében váltak adómentessé. Ennek alapja 1222-ben fogalmazódott meg az Aranybullában, és ezt utódokumentumai is erősítik. A kiváltság egészen a 13. század közepéig volt hatással a magyar adó- és társadalompolitikára. A nemesek hadba vonulási kötelezettsége idővel egyre csorbult, végül a reformkor vívmányai szüntették meg, több mint 600 évvel az Aranybulla kiadása után⁸⁴.

A magyar történelem változásokkal teli évszázadai során állandó tényezőként szerepelt a koronázási eskü és hitlevél kibocsátása, amelyben az uralkodónak fel kellett esküdnie az Aranybulla betartására. Minden király letette ezen esküt még az utolsó magyar király, IV. Károly is 1916-ban. Ezekben az eskükben már nem található meg az ellenállási záradék, mivel annak jogáról a nemesek lemondtak és erre a kivételre az 1917. évi III. törvénycikkely ki is tér⁸⁵, melyre egy későbbi fejezet tér ki részletesen.

⁸² Balogh Gábor, Szakács Árpád: *Ősi alkotmányunk érvénye most is él?* In *Magyar Hírlap*. 2010, 43. évfolyam, 193. szám. p13.

⁸³ Degré *i.m.* p.368.

⁸⁴ Juhász István: *800 éves az Aranybulla – Hadkötelezettség, nemesi adómentesség (6. rész)*. In. *AdóOnline*. 2022.

⁸⁵ Varga Zs., (2022) *i.m.*

Az Aranybulla a történeti alkotmány részét képezi és nem a mai alkotmányos törvényekét, mivel az előbbi a kazuisztikus és szokásjogi normákból épült fel. A régi korokban a törvényalkotás csak esetlegesen került alkalmazásra, így gyakran következtek korábbi dokumentumokra, melyeket a múltban alkottak. Ilyen eredményes hasznossággal bír az Aranybulla is, és 800 éves távlatból is ennek köszönheti fennmaradását és jelentős hatását.

5. Aranybulla, mint társadalmi szerződés

Az Aranybulla felfogható egyfajta társadalmi szerződésként is. Megértéséhez a 17. század filozófiáját kell megvizsgálni, melyben visszamenőleg válik az Aranybulla társadalmi szerződésessége elemezhetővé. John Locke, Montesquieu tanaihoz hasonlóan, a hatalommegosztás elméletét taglalta a *Két értekezés a kormányzatról* című művében, amelyet a Robert Filmer-i abszolút monarchiával szemben fejt ki. A filozófus elemezte, hogyan jött létre az állam. Locke érvelésében a társadalmi szerződés egy egyezség, konszenzus, ami alapján a hatalom legitimizálható. Ennek formája lehet hallgatólagos vagy kinyilatkoztatott. Így nyert teret a politikai legitimitás szerződéses formája, mely az egyetértés elvén alapul⁸⁶.

Az Aranybulla is egy hasonló szerződéses határozat, amely jogi kötőerővel rendelkezik, mivel a nép kezébe felhatalmazási jogosultságot ad a zsarnoki uralomra vágyó uralkodó hatalomgyakorlásával szembeni fellázadásra⁸⁷. Ennek fejében az uralkodó betartja az dekrétum rendelkezéseit, ezzel ő maga legitim hatalmat kap a *serviensektől*⁸⁸.

Hasonlóképpen keletkezett Werbőczy István 1514-ben *Hármaskönyvét*⁸⁹. A Tripartitum is Szent Istvántól eredezteti a hatalmat, azonban ezt a Szent Korona tanára alapozta. A nemesítési mozgalom is az Aranybullához köthető, melyben megteremti az egységes és kiterjedt nemességet, ezt a Tripartitum is fogalomalként használ. A szokásjog-gyűjtemény több pontot is átvett az Aranybullából, például, hogy ítélet és eljárás nélkül „puszta panaszra” alapozva nem lehet elhurcolni, bebörtönözni. Felhasználta az ellenállási záradékot is, mely szerint a király a nemesi jogok elleni cselekvése esetén ellene fellázadhatnak és vele szembeszegülhetnek bármiféle jogkövetkezmény (pl.: hűtlenségi vád) nélkül.⁹⁰

⁸⁶ Locke, John: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. In. Nagy Levente: *John Locke, A modern jogállam elméletének előfutára*, Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 1999.

⁸⁷ Varga Zs., (2022) *i.m.*

⁸⁸ Varga Zs., (2022) *i.m.*

⁸⁹ Werbőczy István: *Tripartitum*. In. Wolters Kluwers.

⁹⁰ Hamza Gábor: *Werbőczy Hármaskönyvének jogforrási jellege*. In. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 48. évfolyam, 1. szám. 1993, p.31-33.

Ezáltal a társadalmat hatalom-legitimáló jogosultsággal felruházó Aranybulla társadalmi szerződéses jellege csaknem 450 évvel megelőzte az elmélet kidolgozását és nevesítését. Relevanciáját erősíti, hogy több száz évvel keletkezése után is társadalmilag releváns maradt.

6. Magyar alkotmányosság gyökerei az Aranybullában és a történeti alkotmány egyéb forrásaiban

Magyarország 2011-es Alaptörvénye is lefekteti a Nemzeti Hitvallásban, a magyar alkotmányosság a történeti alkotmányunk különböző elemeinek vívmányait tiszteletben tartva érvényesül. Ezen történeti alkotmánynak az Aranybulla egy meghatározó alappillére. Az Alaptörvény R) cikk 3. bekezdésének rendelkezése folytán az alkotmányosság a Nemzeti Hitvallás, történeti alkotmány és az Alaptörvény együttes értelmezésével meghatározható⁹¹. Ez a jogban egy új jelenségnek mondható és a jogtudósok körében is gyakran vitatott. Eszerint az Alaptörvény az alkotmány és az alkotmányosság csupán egy eleme, és ezek nem teljes mértékben egymást lefedő fogalmak⁹². A fejezet célja, hogy bemutassa a történeti alkotmány értelmezését, összeegyeztethetőségét, esetleges összeegyeztethetetlenségét, valamint ismertesse az Alkotmánybíróság történeti alkotmánnyal kapcsolatos gyakorlatát.

6.1. A történeti alkotmány kapcsolódási pontjai és értelmezése az Alaptörvény vonatkozásában

A magyar Alaptörvény alapjaiban egy kartális alkotmány, azonban az R) cikk beágyazza a történeti alkotmány elemeibe. Ennek első oka lehet a jogfolytonosság megtartása a magyar jogrendben. A jogforrási hierarchiát sajátosan építi fel, mivel a csúcán nem az Alaptörvény, hanem a történeti alkotmány helyezkedik el. Az Alaptörvény csak ennek részelemeként, a tételes jog csúcsaként értelmezhető⁹³. Alkalmazása kihívás elé állítja a jogászokat, ezen kereteket és kapcsolódási pontokat igyekszik feltárni ez a fejezet.

A politikai indíttatással vádolt 2011-es Alaptörvény minden kritika ellenére egy kiemelkedő alkotás a magyar jogrend történelmében és jelenében egyaránt, hiszen sikerült megoldania a magyar alkotmányosság jogfolytonossággal kapcsolatos kérdését⁹⁴. Mivel a

⁹¹ Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése

⁹² Szájer József: *Szabad Magyarország, szabad Európa. Újabb tizenöt év. Beszéddek, írások, dokumentumok 1998–2013*. In. Szájer József irodája, Budapest, 2014, p.825.

⁹³ Varga Zs. András: *Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kógens rendelkezésében*. In. *Iustum – Aequum – Salutare*, 12. évfolyam, 4. szám, 2016, p.88.

⁹⁴ Szente Zoltán: *A 2011. évi Alaptörvény és a történeti alkotmány összekapcsolásának mítosza*. In. *Közjogi Szemle*, 1. szám, 2019, p.1.

szovjet rendszer előtti jogrendszer nem volt újra életre hívható az addigi társadalmi és jogi változások okán, egy gyökértelen új alkotmány kiadása az alkotmányos legitimitást kérdőjelezte volna meg⁹⁵. A történeti alkotmány céljainak átemelésével a jelen jogrendszerébe megszületett tehát a több mint ezer éves magyar jogrend jogfolytonos alkotmányossága, melyből sok politikai döntés legitimitását eredezteti. Sente Zoltán azonban a politikai jelleget másik aspektusból közelíti meg, melyben a kormánytöbbség az ellenzék támogatásának hiánya ellenére próbálta a történeti alkotmányba „kapaszkodni” az alkotmányos legitimitás megteremtéséhez, egyben az állami egység ideológiáját megteremteni. Varga Zs. Andrással ellentétben azonban ő mégsem értelmezi az R) cikk (3) bekezdését a jogfolytonosság helyreállításaként annak vívmányi értelmezése miatt. Érvelésében kitér arra, hogy mivel az Alaptörvény nem a hatályosságát hozza vissza ezen alapvető szabályoknak, hanem azok vívmányait érinti, ezért ez csupán egy értelmezési keretet ad, s emiatt válik összeegyeztethetlenné az Alaptörvény és a történeti alkotmány⁹⁶.

A történeti alkotmány kapcsán a leggyakrabban felmerülő vitapont a jogtudósok és alkotmányjogászok körében a történeti alkotmány tartalmi definiálása⁹⁷. Egyesek úgy vélik, hogy a szokásjogi jogforrásokat a gyakorlattal és a tételes joggal együttesen kell értelmezni, mások azonban a szokásjogi jelleget a tételes jogba beépült elemnek tekintik, így külön elemzésük és hivatkozásuk feleslegesnek tekintik. Bizonyos, hogy vannak olyan főbb jogszabályok, melyek az alkotmányosság alapkövét képezik évszázadok óta és a történeti alkotmány szerves részét alkotják⁹⁸. Történeti alkotmányunk alakulását befolyásolta a hitlevél és a koronázási eskü a 20. század elejéig, melyben az uralkodó felesküdt a korábbi jogszabályok egy részének átemelésére, igazolva azok legitimitását⁹⁹. Ez a gyakorlat az Aranybullától ered, amely az uralkodónak előírta hitlevél kiadását és a koronázási eskü letételét a legitim királyi cím birtoklásához. IV. Károly királyunkig a magyar királyok felesküdt az Aranybullára is, ezzel tovább hagyományozva passzusait¹⁰⁰.

A történeti alkotmány tartalmának pontos meghatározásának lehetetlensége kizárja a hivatkozást konkrét jogszabályokra, így ezen régi jogszabályok alkalmazása is lehetetlen lenne. Az Alaptörvény azonban ezt a paradoxont oldotta fel, mivel az nem a történeti jogszabályok

⁹⁵ Varga Zs., (2016) *i.m.* p.85.

⁹⁶ Sente, *i.m.* p.1.

⁹⁷ Balogh Elemér: *Az európai jogtörténelem fősodrában: a magyar Aranybulla*. In: Mezey Barna: (szerk.) *Az Aranybulla a jogtörténelemben*, Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest: 2022(a), p.25.

⁹⁸ Varga Zs., (2016) *i.m.* p.86.

⁹⁹ Varga Zs., (2016) *i.m.* p.87.

¹⁰⁰ Soós István: *Kísérlet a magyar nyelvű diplomatika megteremtésére*. In: *Aetas*, 8. évfolyam, 4. szám. 1993, p.56.

hatályos jogi alkalmazását követeli meg az R) cikk (3) bekezdésében, hanem a vívmányok értelmezésére és követésére szólít fel¹⁰¹. A vívmányi jelleg felmenti a jogalkalmazót a tételes és a történeti alkotmány közötti döntéskényszer alól, mivel a mögöttes jelentéstartam vizsgálatával a tételes Alkotmánnyal együtt értelmezendő vívmánnyá válik¹⁰². Tehát a múlt sarkalatos –alkotmányos tartalmú – törvényeinek a szellemisége az irányadó, értelmezése nem a szavak nyelvtani vizsgálatában keresendő¹⁰³.

A következő kihívást a vívmányok definiálása okozza, hiszen, ha nem megállapítható a történeti alkotmány pontos tartalma, a vívmányai sem explicit fellelhetők. Ezek ugyanis nem a mai jogrendben hatályos jogi normák szövegeire utalnak, hanem azok mögöttes tartamának értelmezésére, így az interpretációnál szükséges jelentéstartamuk szem előtt tartása elsősorban a másodlagos jogi párbeszédnek, mint például jogalkotási javaslatok, illetve Alkotmánybírósági indoklások esetén¹⁰⁴. A történeti alkotmány általános jogelvek és jogtudományi elvek összessége, melyek a régi sarkalatos (alkotmányos) törvényekből származnak¹⁰⁵. Ezen elvek csiszolása és egyértelműsödése egy hosszadalmas jogértelmezői folyamat, mely gyakorlat megalkotása már a jogalkotás közvetlen hatáskörén kívül esik.

A vívmányok között értelmezhetők a különböző alapvető emberi jogok illetve olyan magánjogi alapelvek, melyeket a törvény – sem az Alaptörvény – nem korlátozhat jogállamiság keretein belül¹⁰⁶. Így az Alaptörvényt is korlátozzák a történeti alkotmány vívmányai, mutatva a történeti alkotmány primátusát. A történeti alkotmány a jogforrási hierarchia elvileges csúcsa, azonban ennek tételes megjelenése az Alaptörvényben ölt testet. Sente Zoltán azonban már a történeti alkotmány jogforrási jellegét is megkérdőjelezi, éppen a hatályosság hiánya szempontjából, mivel amennyiben csupán olyan jogelvek helyreállítása megkövetelt, melyek megfelelnek az Alaptörvény rendelkezéseinek, a történeti alkotmány Alaptörvény fölé helyezése megkérdőjeleződik. Az R) cikk (3) bekezdése ugyanis nem a jogforrási jelleget, hanem a jogértelmezési jelleget hívja elő¹⁰⁷. Vörös Imre azt is állítja, hogy a vívmányok

¹⁰¹ Varga Zs., (2016) p.87.

¹⁰² Szájer, i.m. p.825.

¹⁰³ Szalma József, Cservák Csaba: *A történelmi/történeti alkotmány és értelmezési kérdései az új magyar Alaptörvényben*. In. *Létünk*, 2017, 2. szám, pp.29.

¹⁰⁴ Varga Zs., (2016) p.87.

¹⁰⁵ Horváth Attila székfoglaló előadása. Szent István Tudományos Akadémia, Budapest: 2024. január 8. In. *Magyar Kurír: Horváth Attila jogtörténész székfoglaló előadást tartott a Szent István Tudományos Akadémián*. 2024. január 10.

¹⁰⁶ Varga Zs., (2016) p.89.

¹⁰⁷ Sente, i.m. pp.3-4.

veszélyt jelentenek az jogállamiság egyik alappillérére, a jogbiztonságra, ugyanis az Alkotmánybíróság (AB) ezen vívmányokat bizonytalan alapú jogi érvelésekre helyezi¹⁰⁸.

Funkcióját tekintve már az Aranybullától az alkotmányos jogalkotás egyik fontos célja a politikai – azaz a közhatalom – korlátozása, melynek szerves részét képezi az olyan alkotmányos és jogállamisági garanciák mint a hatalmi ágak szétválasztásának kötelezettsége, az alapvető emberi jogok biztosítása¹⁰⁹. Bizonyos politikai értékek biztonsága (szűk értelmezés) beletartozik az alkotmányosságba, amely értékek többször összemosódnak a morális értelemben vett politikai értékek fogalmi körével (tág értelmezés). Ezen értékeknek nem csupán szimbolikus szerepe van az Alaptörvényben és más alkotmányokban, melyet az Alaptörvény preambuluma is jól szemléltet. A Nemzeti Hitvallás önállósága és a dokumentum elején való elhelyezése is bizonyítja fontosságát, melyet egyes cikkelyekben még az Alapvetés is részletez. Ide sorolható az R) cikk (3) bekezdése is, mely különleges módon köti össze a politikai értékeket a hatalomkorlátozó konstitutív hangvétellel. Ezzel a magyar Alaptörvény azon kevés alkotmányok (pl.: Lengyelország, Horvátország) közé tartozik, melyek a történeti jelleggel politikai funkciókat ismertetnek¹¹⁰.

A 2011-es Alaptörvény tartalmi tekintetben nem tér el számottevően a megelőző alkotmánytól, így Balázs Zoltán szerint az új alkotmány készítése nem volt indokolt, különösen a megalkotást övező a csekély politikai egyetértésre¹¹¹. A korábbi alkotmány hibáira alapvetően jogilag más módszerek alkalmazása megfelelőbb lehetett volna, például a fogalmi paradoxonok kijavítása következetes szerkesztéssel. Az új Alaptörvényben az R) cikk az alkotmánybírósági vitákat egy politikai mederbe terelte. Ezek tágabb értelemben vett politikai értékek; azaz a szimbolista, identitáspárti jogértelmezést tesznek lehetővé. Ezzel az Alkotmánybíróság szuverenitását szinte mellőzve rántja bele a politikai töltetű viták eldöntésébe, értelmezésébe az Alaptörvény, amely más országok jogrendszerében nem található meg ilyen nyíltsággal¹¹². Ezt a politikai mögöttes jelentéstartamot bírálja Jakab András, aki szerint a történeti alkotmányos vívmányok beemeléseinek jogi relevanciája nincsen, ugyanis az inkább csak a

¹⁰⁸ Vörös Imre: *A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában*. In: *Székfoglaló Előadások*, 2016. Magyar Tudományos Akadémia, 2020, p.40.

¹⁰⁹ Jakab András: *The Two Functions of a Constitution*. In: *Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien. Neubeginn oder Verfall eines politischen Systems?*, 2014, pp.78-104.

¹¹⁰ Balázs Zoltán: *Az Alaptörvény, a politikai funkció és az R cikkely*. In: *Fundamentum*, 19. évfolyam, 2-3. szám, 2015, pp.87-88.

¹¹¹ Balázs, i.m. p.90.

¹¹² Balázs, i.m. p.91.

„politikai retorika eszköze”-ként vagy AB határozati díszítőelemként használható, amely már a normatív alkalmazás előtt is használatos volt¹¹³.

A magyar nemzeti szuverenitás az utóbbi években nagy hangsúlyt kapott az Európai Unióval folytatott viták kapcsán. A szuverenitás fontosságának gondolata a vesztfáliai békétől számítva kulcsfontosságúvá vált, mely legalább annyira alkotmányjogi kérdés, mint politikaelméleti. A nemzetközi elismerés a szuverenitás egyre erősebb komponense, azonban a magyar Alaptörvény a történeti alkotmány bevonásával deklarálja egyben azt is, hogy a szuverenitását az országnak nem nemzetközi intézmények határozzák meg, hanem a szuverenitásunk fennálltának történetiségén alapszik¹¹⁴. A szuverenitás és a jogrendszer alappillére az alkotmányosság, amelynek lényege az Alaptörvény rendelkezéseivel való összhangja a jogrendnek¹¹⁵. Mivel az Alaptörvény R) cikkének (3) bekezdése nem hatálybaléptető és nem meghatározott tartalmú kógens szabályokat ír elő, így leginkább egy identitási passzusként értelmezhető¹¹⁶. A történeti alkotmány a Nemzeti Hitvallásban és az Alapvetésben is megemlítsre kerül. Ez az Alapvetésben már normatív erővel lesz felruházva, mely a bírói gyakorlatra a 28. cikken keresztül hat¹¹⁷. Ez kimondja, hogy a bíróságoknak a jogalkalmazás során a rendelkezések jelentését nem a szavak konkrét leírásában, hanem ezen szabályok céljában és az Alaptörvénnyel összefüggésben kell értelmeznie¹¹⁸. Azonban Szalma és Cservák úgy vélik, hogy ezen visszautalások nem nyújtanak új normativitást, hanem a meglévő normák több jogforrásban való fellelhetősége esetén nyitott értelmezésre adnak lehetőséget¹¹⁹ és ezzel mintegy legitimitásnövelő funkciót töltenek be.

A fentiek értelmében az Alaptörvény ugyan köti a bíróságokat a történeti alkotmányhoz, azonban mérlegelési jogkörüket egyben bizonyos szintig kiterjesztik, mellyel érvelési lehetőségeiket kiszélesítik. Ezen felül az R) cikk (3) bekezdése alkalmas az Európai Unióval folytatott szuverenitási kérdésekben a szuverenitás feladásának minimuma mellett érvelni, hiszen a rendelkezés megerősíti, hogy szuverenitása nem egy külső entitás elfogadásából ered,

¹¹³ Jakab András: *Az európai alkotmányjog nyelve*. In. *Nemzeti Közzolgálati Egyetem*. Fordította: Könczöl Miklós. Budapest: 2016. p.23.

¹¹⁴ Varga Zs. András: *Az Alaptörvény jelentősége Magyarország szuverenitásának védelmében*. In. *Acta Humana*, 2. szám, 2021, p.155.

¹¹⁵ Varga Zs., (2021) *i.m.* p.158.

¹¹⁶ Rixer Ádám: *A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai*. In. *Jogtörténeti Szemle*, 3. szám, 2011, p.29.

¹¹⁷ Zétényi Zsolt: *A történeti alkotmány időszerei, az európai és a magyar alkotmányosság értelmezését segítő üzenetei*. In. *Méry Ratio*, Budapest, 2019, p.22.

¹¹⁸ Alaptörvény 28. cikke

¹¹⁹ Szalma, Cservák, *i.m.* p.30.

hanem a történeti létezés egyenes következménye¹²⁰. Annak ellenére, hogy az 1933-as montevidói egyezmény értelmében az állami szuverenitás kritériumai között a történetiség egyáltalán nem szerepel, a más államokkal való kapcsolattartás és képviselő a terület, lakosság és kormányzat kritériumai mellett igen.¹²¹

Látható, hogy a jogtudósok között is vita alakul ki az R) cikk (3) bekezdésének szerepéről. Megjelenése az Alkotmánybíróság gyakorlatában pont ezen fogalmi tisztázatlanság miatt válik kulcsfontosságúvá, ugyanis a jelentésbeli határokat a jogtudomány maga is gyakran az Alkotmánybíróság határozataiból és az alkotmánybírói különvéleményekből igyekszik meghatározni¹²², mivel a jogalkotó az Alaptörvény, illetve jogszabály kereteiben nem tette meg.

6.2. Az Alkotmánybíróság gyakorlata és a történeti alkotmány viszonya

Ahogy az R) cikk (3) bekezdése és a 28. cikk az Alaptörvényben érzékelteti, hogy a történeti alkotmányunk kereteinek megszabása és értelmezése a bíróságok, különösképpen az Alkotmánybíróság feladata. E fejezet – a teljesség igénye nélkül – igyekszik szemléltetni az Alkotmánybíróság határozataiban és jogalkalmazásában fellelhető történeti alkotmányos értelmezési módozatokat és iránymutatásokat.

Az Alkotmánybíróság megjelenése a rendszerváltáshoz köthető. Megszilárdulása során jelentős jogköröket vont magához, a jog kereteit meghatározhatja és kvázi-jogalkotóként funkcionálhat. Az Alkotmánybíróság szimbólumává vált a nemzeti identitás és a szuverenitás védelme, melyben az Alaptörvény R) cikke nyújt neki széles mérlegelési és értelmezési jogkört. Döntéseiben a történeti alkotmány és az Alaptörvény céljainak érvényre jutásának figyelembevételét kell előtérbe helyeznie¹²³.

Az Alkotmánybíróság határozatainak vizsgálatakor megfigyelhető, hogy már a 2011-es Alaptörvény előtt igyekezett az elé kerülő eseteket történetiségük szellemében megoldani és a jogtörténeti vonatkozásait figyelembe venni (12/1999. (V. 21.) és 30/2004 (IX.28.) AB határozatok), annak ellenére, hogy az akkori Alkotmány nem írta ezt elő köteleességgént¹²⁴.

¹²⁰ Varga Zs. (2021) *i.m.* p.175.

¹²¹ Takács Péter: *Az állam szuverenitása*. Gondolat Kiadó, Győr-Budapest, 2015, p.455.

¹²² Horváth Attila székfoglaló előadása

¹²³ Schanda Balázs: *Az alkotmánybíráskodás új szerepe az Alaptörvény első évtizedében*. In. *Acta Humana*, 2. szám, 2021, p.117.

¹²⁴ Vörös, *i.m.* p.2.

Az egyik első történeti szellemiségű indoklást a 30/1992 (V.26.) AB határozatban¹²⁵ lehet felfedezni, melyben a Csemegi Kódexig vezeti vissza a tényállás vizsgálatát. Különösen nagy hangsúlyt kapott a gyakorlatában a történetiség vizsgálata a büntetőjogi esetekben, melyben gyakori a már nem hatályos jogforrásokra való hivatkozás¹²⁶. Található több olyan AB határozat is, mely magára az Aranybullára is hivatkozik. Az első a 2011-es Alaptörvény előttről származik, melyben Bihari Mihály az 1222-es Aranybulla XVII. cikkére hivatkozik egy alkotmánymódosítás alkotmányellenességének indoklásakor¹²⁷. Hasonlóképpen hivatkozik két helyen (160. és 162. bekezdések) az Aranybullára a 16/2015. (VI.5.) AB határozat, melyben a Bulla sarkalatos törvényi (alkotmányos) összszöve jellegét deklarálja¹²⁸. A 32/2021. (XII.20.) AB határozat több dokumentumot a történeti alkotmány vívmányának minősített az uniós határkörök ügyével kapcsolatban. A 102. bekezdés az Aranybullát, mint vívmányt a szabadságjogok és a királyi hatalom legitim korlátozásának eszközeként és az alkotmányos önazonosság értékeként jelöli meg, melyekről sem nemzetközi szerződéssel sem az Alaptörvény módosításával nem lehet lemondani, mivel ezen jogi tények megváltoztathatatlanok¹²⁹. A történetiség figyelembevétele az elsőnél még opcionális volt. Az AB számára új értelmezést adott a 2011-es Alaptörvény R) cikkének (3) bekezdése, melynek értelmében már normatív jelentést nyerve, a történeti alkotmány vívmányainak figyelembevétele kötelezővé vált, azonban ez csak egy szemléletmódot határoz meg nem konkrét kötelezettséget¹³⁰. Álláspontom szerint, ezen normativitás módszertani illetve szemléletmódbeli, mivel az Alkotmánybíróság kötelezettsége abban nyilvánul meg, hogy történeti alkotmányos szereppel jogforrásokat felkutasson indoklásaihoz. Így ez egy hozzáadott lépésként értelmezhető az indoklási procedúrához, nem pedig olyan irányú kötelezettség, hogy mindenképpen, minden ügghöz kell csatolni ilyen történeti alkotmányos jogforrást. Egy ilyen jellegű kötelezettséget nem lenne elvárhatónak és praktikusnak sem tekinthető.

A történeti alkotmányosság jogforrásainak lajstroma nem áll a jogalkalmazók rendelkezésére, ezt igyekszik az Alkotmánybíróság indoklásaiban világosabbá és követhetőbbé tenni. Így a 33/2012. (VII.7.) AB határozatban a 74. és 75. bekezdések megismétlik az Alaptörvény rendelkezését és deklarálja, hogy a XIX. század polgári átalakulásának vívmányai

¹²⁵ 30/1992 (V.26.) AB határozat

¹²⁶ Vörös, *i.m.* p.2.

¹²⁷ 61/2011. (VII. 13.) AB határozat: „Amely birtokot valaki méltó szolgálattal szerzett attól soha meg ne fosztassék” Aranybulla XVII. cikkét idézve

¹²⁸ 16/2015. (VI.5.) AB határozat az állami földvagyon kezelésével összefüggő egyes törvények módosításáról

¹²⁹ 32/2021. (VI.20.) AB határozat az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdése és a XIV.cikk (4) bekezdésének értelmezése

¹³⁰ Vörös, *i.m.* p.3.

és törvényeinek szellemisége mindenképpen a történeti alkotmányunk részét képezik. Az említett AB határozat 76. bekezdése *explicit* meg is állapítja, hogy a vizsgált ügyben – a bírói nyugdíjkorhatár csökkentésével kapcsolatban – két régi, már nem hatályos törvény céljának figyelembevétele megkerülhetetlen. Ez olyan továbbörökített elvek betartását írja elő, mint a bírói függetlenség és elmozdíthatatlanság elve, melyre a 80. bekezdésben tér ki a határozat. A 156. bekezdésében kiemeli és óvatosságra inti a bírókat a jogtörténeti elemek beemelése esetén, mivel az idézés sokszor nem tükrözi a törvény szellemiségét vagy összeegyeztethetetlen a mai Alaptörvény szellemiségével¹³¹. Balogh Elemér is fejtegette, hogy ezen határozat soraiban az Alkotmánybíróság a bírói szervezési és ítélkezési gyakorlat elválasztását deklarálta vívmányként, így a hatalmi ágak, a közigazgatás és az ítélkezés, elválasztásának elméleti tételét helyezi történelmi alapokra¹³².

A bírói nyugalmazás ügyében azonban Varga Zs. András szerint az AB nem járt el körültekintően. Ez a gyakorlat azonban az idő folyamán javult és jóval alaposabbnak bizonyult¹³³. Ennek oka lehet, hogy az Alaptörvény után csupán egy évvel, 2012-ben, az AB még nem rendelkezett akkora gyakorlattal a normatív és ennek megfelelő alaposságú indoklásokban. Ez azonban az idő múlásával már bevált gyakorlattá vált.

A történetiség intézményeinek vívmányi rangra emelésénél gyakran felmerül a kérdés, hogy hogyan magyarázzuk a monarchikus – akár feudális akár polgári– jogintézmények relevanciáját mai demokratikus berendezkedésünkben. Fontos megjegyezni, hogy a funkciók, különösen a 19. századi polgári Magyarország intézményei, a jelen demokratikus berendezkedésben is megtalálhatók, csupán más néven. Ilyen például a király személyének a kérdése, kinek több hatásköre a mai köztársasági elnökére hasonlít, vagy az országgyűlés létrejötte és funkcióinak történeti jellege¹³⁴, ahogy azt a 15/2019 (IV.17.) AB határozat is deklarálta. Így például, ahogy a 12/2017 (VI.19.) AB határozat¹³⁵ is bemutatja, a bírák kinevezési joga az uralkodó jogosítványai közül „szállt át” a demokratikus rendszer kialakításával, azonban eredete szerves részét képezi a jogfejlődésnek.

¹³¹ 33/2012. (VII.7) AB határozat: a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 90. § ha) pontjával kapcsolatos alkotmányjogi panasz

¹³² Balogh Elemér: *A király jogállása az Alkotmánybíróság judikatúrájában*. In: *Studia In Honorem István Stipta* 70. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest: 2022(b), pp.69-75.

¹³³ Varga Zs. (2016) *i.m.* p.89.

¹³⁴ Balogh (2022(b)), *i.m.* p.71.

¹³⁵ 12/2017 (VI.19.) AB határozat

Az AB több határozatában is hangsúlyozza a történetiség fontosságát és igyekszik minden határozatába bizonyos történeti elveket belefoglalni. Vörös Imre erre bizonyos eseteknél „fölös szorgalom” -ként utal¹³⁶, mely mutatja a vívmányok meghatározásában játszott fontos szerepét. Megjelenik az a vélemény is, miszerint a történeti források keresése csupán kiegészítő, egyfajta díszítő jelleggel ruházza fel az AB határozatokat, mivel ez már más tételes jogi szabályokban, illetve az Alaptörvényben kimondva is megjelenik¹³⁷. Így a sajtószabadság történeti levezetése is csak jelképes értékű, ugyanis ez már az Alaptörvényben is levezetésre került a IX. cikkben¹³⁸.

Az elvek letisztázása egyfajta legitimációs eszköz arra, hogy az Alaptörvényünket tartóssá és szélesebben elfogadottá tegye, ahogy erre a korábbi fejezet is kitért, mivel az Alaptörvény elfogadása az ellenzék támogatásának hiányában került megszavazásra, így szüksége van a jogalkotónak arra, hogy döntéseinek széleskörűbb legitimációt is szerezzen.

Az AB határozataiban megjelöl bizonyos alapelveket, melyek a vívmányként alkotmányos erővel bírnak. Ilyen a bírák nyugdíjazásán felül a jogorvoslathoz való jog, melyet a 26/2015 (VII.21.) AB határozat szemléltet úgy, hogy kiemeli a polgári kori eljárási jog alapvetéseit, melyek elődei a mai alapjognak is¹³⁹. A rendeletalkotási jogkörét az önkormányzatoknak a 29/2015 (X.2.) AB határozat demonstrálja¹⁴⁰, mely az 1929. évi XXX. törvénycikken kívül egészen a Tripartitumtól eredeztetni meggyökerezését¹⁴¹. Találhatók olyan határozatok és különvélemények is, melyek a jog történeti múltját csak megemlíti szintjén emelik ki, de azokat nem részletezik¹⁴². Fellelhető olyan határozat is, mely az értelmezési kört nem tágítja, hanem ellenkezőleg, a jogforrás történeti alkotmányosságát tagadja. Ilyen a 21/2013 (VII.19) AB határozat¹⁴³, melyet a 29/2014 (IX.20.) határozat is megerősített¹⁴⁴. A közérdekű adatok megismeréséhez és terjesztéséhez fűződő jog leminősítése Vörös szerint szintén az AB túlzott megfelelési kényszerének eredménye¹⁴⁵. Az AB olykor kissé erőltetetten is hivatkozási alapként használ múltbéli jogforrásokat. Ezekből igyekszik a mai jogot értelmezni és döntéseinek indoklásait alátámasztani.

¹³⁶ Vörös, *i.m.* p.4.

¹³⁷ Szente, *i.m.* p.5.

¹³⁸ Szente, *i.m.* p.6.

¹³⁹ 26/2015 (VII.21.) AB határozat

¹⁴⁰ 29/2015 (X.2.) AB határozat

¹⁴¹ Vörös, *i.m.* p.5-6.

¹⁴² Vörös, *i.m.* p.8.

¹⁴³ 21/2013 (VII.19.) AB határozat

¹⁴⁴ 29/2014 (IX.20.) AB határozat

¹⁴⁵ Vörös, *i.m.* p.8.

Éppen ezen – bizonytalannak vélt – szempontrendszer miatt képtelenség meghatározni a történeti alkotmány tényleges vívmányait¹⁴⁶. A tény, hogy az alkotmányos vívmányok már tételes jogi formát öltenek az Alaptörvényben, ezeket a határozatokat egyelőre csak legitimációs magyarázatoknak értelmezhetjük, illetve a szuverenitás bizonygatásának¹⁴⁷ politikai eszközeként is felfogható¹⁴⁸. Az EU hatáskörátvételének alkotmányos kereteit is az R) cikk (3) bekezdése biztosítja az E) és a Q) cikkek mellett. Az Alkotmánybíróság 22/2016. (XII. 5.) AB határozatának 64. bekezdése is erre tér ki, amikor kiemeli az R) cikk (3) bekezdésének fontosságát, illetve a 65. bekezdésben, ahol a magyar önazonosságot és a felsorolt alapelveket (jogegyenlőség, nemzetiségek védelme, parlamentarizmus) a történeti alkotmányunk vívmányaként definiálja és a jogrendszer alapjának deklarálja¹⁴⁹. Bár az AB gyakorlata még szűk körben definiált csak vívmányokat, a jogtudomány igyekezett ezekre értelmezési lehetőségeket biztosítani. Rixer Ádám a teljes történetiségen átívelő lehetőséget sarkall, mely kiterjesztésre sürgeti az AB gyakorlatát¹⁵⁰. Pokol Béla alkotmánybíró többször hangsúlyozta, hogy a túl tág értelmezés nem megfelelő, mivel ilyesfajta kreatív szemlélethez az R) cikk nem ad felhatalmazást. Ezzel szembemenő véleményt alkotott Majtényi László, aki Pokol álláspontját azzal bírálta, hogy mivel senki nem tudja meghatározni a mibenlétét és szabályát a történeti alkotmánynak, így azt behatárolni sem lehet, hiszen még az Alkotmánybíróság is a határok megszabásán munkálkodik¹⁵¹.

Jövőjét tekintve, a vívmányok AB határozatokban megismert keretrendszer kiépülésével letisztultabb formát nyerhetnek idővel, így szerepük az alkotmányos legitimitás erősítésén kívül talán ténylegesen megalkotja a jogfolytonosságot, és a joghézagokat csökkenteni fogja.

7. Ellenállási záradék hatása

Az Aranybulla 31 cikkelyéből a záró passzus ellenállási záradék néven terjedt el a köztudatban. Egy jogi norma erejét a jogkövetkezménye, azaz a szankcionálhatósága alapján nyeri, melyben az Aranybulla lényegi eleme is áll¹⁵². Tartalmában megmutatkozik az egyház fontossága. Az eredeti hét példányból a pápa, az esztergomi és kalocsai káptalan, illetve a johanniták és a templomos lovagok is kaptak. Érdekes, hogy a király csak a negyedik példányt

¹⁴⁶ Vörös, *i.m.* p.9.

¹⁴⁷ Horváth Attila székfoglaló előadása

¹⁴⁸ Schanda, *i.m.* p.121-122.

¹⁴⁹ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat

¹⁵⁰ Rixer Ádám: *A történeti alkotmány helye mai jogunkban*. In: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2012, pp.24-25.

¹⁵¹ Balázs, *i.m.* p.89.

¹⁵² Balogh, (2022(a)) *i.m.* p.42.

birtokolta, ezzel is hangsúlyozva a pápa primátusát a korban. A hét példány a nemesség a dekrétum legitimitációját kívánta erősíteni, illetve örökös biztosítékként szeretne volna biztosítani megvalósulását. Az uralkodóban nem bízva, az egyház és a nádor hatalmára is támaszkodott¹⁵³.

Tartalma meghatározza, hogy amennyiben bármely jövőbeni uralkodó ezen rendelkezések ellen cselekedne, ezeket nem tisztelné, ellene az egyház, a nemesség és akár a jobbagyság egyénileg vagy tömegesen a király ellen szegülhet a hűtlenség vétkének vádja nélkül. Ezen jogukat a leszármazottak is örökösen érvényesíthetik. Ez ekkor még csak a királyi *servienseket* illette, akik az ország megyés ispánjai, főtisztviselői és nagybirtokosai voltak.¹⁵⁴ Az ellenállási záradék tartalma egy hűbéri viszonyt fejez ki és egyfajta kötelemként kölcsönös hűséget eredményez. Amennyiben az egyik fél nem tesz eleget kötelességének, a másik fél neki ezt felróhatja¹⁵⁵. Ezen rövid megfogalmazódása az ellenállási jognak az uralkodónak tág keretet biztosított a jogos ellenállás határainak megszabására¹⁵⁶.

A korábban bemutatott 1231-es Egyházi Aranybulla is tartalmazott az ellenállási záradékhoz hasonló klauzulát, mely felhatalmazta az esztergomi érseket, hogy kiközösítse és kiátkozza az uralkodót, amennyiben az nem tartja be az Aranybulla rendelkezéseit. Az Aranybulla maga tehát az egyház kiváltságait csorbította, azonban hatalmát a legitimitációban biztosította. Az utódokumentumok már ezen jogosultságok *restitucióját* is tartalmazták. Az évszázadok során, az egyház szerepe folyamatosan csökkent¹⁵⁷. 1351-ben Nagy Lajos király már nem a *nobileseket*, hanem a nemességet, mint rend ruházta fel az ellenállási joggal, bizonyítva az egyház szerepének bizonyos mértékű visszaszorulását. Az esztergomi érsek kiátkozási joga ellenére, a Nagy Lajos féle oklevél mégis az 1222-es eredeti Aranybullához tért vissza. Ezt módosítva a jogosultak körének kiterjesztette az egész nemességre. Ennek oka az 1348-as nápolyi hadjárat is lehet, hiszen külpolitikai törekvései miatt nem akart kiszolgáltatottá válni a pápának és az egyháznak. A királyi hatalom megerősödésének köszönhetően a hazai nemességgel jó viszonyt ápolt, így az ő ellenállásukra nem számított¹⁵⁸.

¹⁵³ Érszegi Géza: *Az Aranybulla*. Helikon Kiadó. Budapest. 1990. pp.94-96.

¹⁵⁴ Balogh, (2022(a)) *i.m.* p.43.

¹⁵⁵ Degré, *i.m.* p.367.

¹⁵⁶ Balogh, (2022(a)) *i.m.* p.44.

¹⁵⁷ Kristó (1981) *i.m.* p.240.

¹⁵⁸ Degré, *i.m.* p.368.

1916-ban IV. Károly felesküdött az Aranybullára¹⁵⁹, az ellenállási záradékot azonban esküből elhagyta, s rendelkezéseit nem tartotta meg. Ennek oka, hogy a záradék biztosította a királyválasztás és ellenszegülés jogát is, mely a királyt korlátozta hatalmában. 1605-ben, majdnem 400 évvel az elfogadása után hivatkoztak először az ellenállási záradékra a rendek Rudolf ellen, mondván „nem törődik a nemzet jólétével, semmibe veszi az isteni törvényeket és zsarnok módjára viselkedik”¹⁶⁰. 1684-ben az ellenállási záradékra még a „magyar szabadság lelkeként” utalt Thököly Imre, és hangsúlyozva tökéletességét és teljességét, mely képes korlátozni az uralkodói hatalmat. Ez viszont a későbbiekben felhívta a Bécs figyelmét a passzusra. Az udvar követelte a záradék kivételét az esküből, melyre először Eszterházy Pál küldött ellenjavallatot, miszerint csak ellentmondási joguk lenne a nemeseknek, nem ellenállási. Végül a rendek feladták ezen követelésüket. Ezen jogukról a magyar nemesek a pozsonyi országgyűlésen mondtak le. 1687. november 10-én szűnt meg az ellenállási jog, mint hatályos jog. A nemesség elfogadta a Habsburg ház fiúági egyenes öröklését, illetve beleegyezett Magyarország örökös tartománnyá degradálásába. Ezt követően a Habsburg királyok hitlevelükben és esküjükben az ellenállási záradékot kivonva hivatkoztak az Aranybulla betartására. Ez az eskü a dokumentum eredeti ígéreteinek általánosításával történt. Ezen jogukat a rendek a Rákóczi féle szabadságharc lezárásával restituálni akarták, de ez az udvar fölénye miatt nem sikerült¹⁶¹.

Az ellenállási záradék a társadalomban a lemondás után, mai napig érezteti hatását. A történelem során a népfelkelések és a különböző elszakadási kísérletek mind a *ius resistendi*-re, azaz az ellenállási jogra hivatkoznak¹⁶². Ezt a jogot Hajnóczy István ki akarta terjeszteni a polgárságra is, viszont megelőzve korát, a nemesség sem támogatta és kivégezték¹⁶³.

Ahogy a Magna Charta is később központi hivatkozási alappá vált, úgy az Aranybulla a magyar ellenállás szimbolikus képviselőjévé vált. Hasonló joghatással bírt még az aragon privilégium (1297), valamint az Aranybulla előtti konstantinápolyi latin császárság (1204) és a ciprusi királyság (1192) ellenállási jogáról szóló dekrétumok. Ugyan jogi párhuzamot nem vonhatunk ezek megszületése között, azonban látható, hogy hasonló folyamatok mehettek

¹⁵⁹ Soós István: *i.m.* p.53.

¹⁶⁰ Horváth Attila: Az Alkotmánybíráskodás jogtörténeti előzményei Magyarországon. In. Az alkotmánybírói törvény kommentárja. Budapest, Pázmány Press. 2022, p.16.

¹⁶¹ Horváth Attila: *Az 1222. évi Aranybulla ellenállási joga mint történeti alkotmányunk vívmánya*. In. *Bulla aurea 800 : nyolc évszázad közjogi üzenete*. Budapest, Kúria. p.111.

¹⁶² Diószegi Szabó Pál: *Az Aranybulla és ellenállási záradékának jogbiztosító szerepe a királyi, fejedelmi hitlevelekben (1222-1920)* In. *Századvég*. Budapest. 2022. 2. évfolyam. 4. szám. p.69.

¹⁶³ Hajnóczy József: *Hajnóczy József közjogi-politikai munkái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958, p.155.

végbe egymástól függetlenül és az ellenállási jogok kitételének megszületését eredményezték¹⁶⁴.

Sokan gondolják az Ellenállási záradékot az Aranybullában egyfajta felkelési jognak, amit a modern korban akár gyülekezési jogként is értelmezhetünk, mint a modern demokratikus államberendezkedések alapvető emberi szabadságjogainak egyike¹⁶⁵. Azonban Magyarországon nem gyökerezett meg ez a szokásjog olyan mértékben, mint Angliában, azonban mégis a király politikai és jogi felelősségre vonhatatlanságának egy alkotmányos korlátjaként szolgált¹⁶⁶. A magyar történelemben a felkelések próbálkozásainak tudható be, mivel a rendeknek nem sikerült ezen követelésüknek a XVII. századtól fogva érvényt szerezniük. Ennek oka részben az 1687-es jogról való lemondás, illetve a politikai viszonyok változása az országban¹⁶⁷.

Az Aranybulla ellenállás záradéka kétségtelenül nagy hatással bíró klauzula volt, melynek keretében a nemesség jogkövetkezmény nélküli fellépése az uralkodóval szemben meg lett határozva. Ez nem csupán a 13. században volt meghatározó, hanem 1687-es visszavonásáig képezte a magyar politikai élet szerves részét, mely a lemondás után is fel-felbukkant trónfosztások és forradalmak keretében.

8. Az Ellenállási jog továbbélése

Az Aranybulla ellenállási záradékának mai alkotmányosságunkban elfoglalt szerepe vitatott, jogforrási jellege a történeti alkotmány tekintetében sem egyhangúlag meghatározott. Ezáltal főként két kérdés merül fel. Az egyik, hogy vajon az ellenállási jog ma is megjelenik-e hivatkozási alapként, illetve jogalkalmazói és jogtudományi forrásként. Továbbá, hogy az ellenállási jog ideológiája vagy *expressis verbis* megnyilvánulása a mai alkotmányos rendben milyen jogokat testesíthet meg és milyen formában. Jelen fejezetben ezen kérdésekre igyekszik a szerző megtalálni a válaszokat.

Már a jogról való lemondás előtt, a Bocskay felkelés alatt, az ellenállási jog a felkelés jogává bővült, amely a királlyal é a törvénytelen bírósági eljárásokkal szemben nyújtott az egész lakosságnak jogot az ellentmondásra¹⁶⁸. Az eltörlés után a Rákóczi szabadságharc nem tudta az

¹⁶⁴ Degré, *i.m.* p.367.

¹⁶⁵ Kulcsár Kálmán igazságügyminiszter expozéja az Országgyűlésben (5. rész) 1989. január 10.

¹⁶⁶ Balogh, (2022(b)) *i.m.* p.75.

¹⁶⁷ Gallai Sándor: *Előszó*. In. *Századvég*. Budapest. 2022. 4. szám. p.7.

¹⁶⁸ Diószegi Szabó, *i.m.* p.65.

ellenállási jogot jogalapként használni, azonban Rákóczi ennek ellenére munkássága során többször hivatkozott az ellenállási jogra és annak jogosságára. Azt hangsúlyozták, hogy a rendek ezen jogukról csak kényszer hatására mondtak le, nem önálló akaratukból, ezen értelemben érvénytelennek tekintendő a lemondás ténye¹⁶⁹. Kitért érvelésében, hogy a jog nem az uralkodótól függ, hanem a néptől ered¹⁷⁰. A 19. század polgárosodási folyamatában az ellenállási jog intézménye átalakult és már nem a feudális rendi alapok mentén vezették le, hanem a polgári jogrendi garanciákra építették¹⁷¹. Beöthy Zsigmond szerint az ellenállási jog az 1687-es lemondással a polgári korban nem megszűnt, hanem átalakult, mégpedig az országgyűlési előterjesztési jog formájában¹⁷².

A marxista tanokon alapuló Kádár-rendszer az Aranybullát a burzsoázia, elnyomást segítő, eszközének tartotta, melyet maga Kádár is hangoztatott¹⁷³. Ellentmondásosnak tűnhet, hogy a 750. évfordulóról még a Magyar Nemzet is említést tett¹⁷⁴. Ezzel egyetemben kialakult egy kettős tudat, aminek gyökereit az Amerikai Egyesült Államokba kivándorolt magyarok teremtették meg. A Bulla 750. évfordulójának alkalmából az amerikai közösségek az ellenállási jog ünnepének tartották, amely a zsarnokság elleni fellázadás és a nemzeti múlt felidézésének jogát hivatott szolgálni a szocialista elnyomással szemben¹⁷⁵.

Varga Zs. András szerint a magyar alkotmányosságban elfoglalt helye alapján az Aranybulla nem hasonlítható a mai modern értelemben vett alkotmányos törvényekhez, ugyanis az alkotmányosság (megerősítve az R) cikk (3) bekezdéséből) a szokásjogból eredeztethető, ami az eredményesség és időtállóság próbáját kiállva a jogrendszer részét vagy szellemiségét képezi. Véleménye szerint, a 750 éves fennmaradás önmagában megerősíti szokásjogi jellegét¹⁷⁶. Ezen érveléséből kiindulva, az ellenállási záradék a több mint 450 éves fennállásával nyomot kellett, hogy hagyjon az alkotmányosságban. Gallai Sándor is úgy véli, hogy az ellenállási jog elszakadt a kartális jellegtől, azonban a jogok szokásjoggá, közjogi vagy politikai indoklássá alakultak¹⁷⁷. Az Alaptörvény is nevesít az ellenállási joghoz hasonló alkotmányos garanciát a C) cikk (2) bekezdésében. Ez az állam rendje elleni cselekményekre

¹⁶⁹ Mezey Barna: *Az Aranybulla a jogtörténetében*. Mádl Ferenc Intézet. Budapest. 2022. p.111.

¹⁷⁰ Diószegi Szabó, i.m. p.65

¹⁷¹ Diószegi Szabó, i.m. p.70.

¹⁷² Beöthy Zsigmond: *Emich Gusztáv bizománya*. In. *Elemi magyar közjog*. Pest. 1846. In. Gallai, i.m. p.9.

¹⁷³ Országgyűlési Napló 1957. május 9. 1672. In. Parlamenti Jog: *Az Országgyűlés működése, feladat- és hatáskörei, kapcsolódó intézmények*. 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2022. p.58.

¹⁷⁴ Magyar Nemzet, 1968, 24. évfolyam, 98. szám. p.5.

¹⁷⁵ Gallai, i.m. p.10.

¹⁷⁶ Varga Zs., (2022) i.m.

¹⁷⁷ Gallai, i.m. p.8.

vonatkozóan ellenállás jogát garantálja, amennyiben valaki a hatalom erőszakos gyakorlására és megszerzésére törekedne. Horváth Attila alkotmánybíró is az ellenállási záradékból adódó jogot emelte ki 2022-ben, mint történeti alkotmányunk vívmánya¹⁷⁸. Eszerint az ellenállási jog a mai jogrendszerben nemcsak a vívmányként, de alkotmányos garanciaként is megjelenik¹⁷⁹.

Sulyok Tamás, még AB elnökként hangsúlyozta, hogy az Aranybulla jogrendünk alapjaként szolgál, ennek köszönhetően pedig az Alaptörvény is számtalan olyan alapvető jogot biztosít, amely belőle levezethető. Ilyen az ellenállási jognak köszönhetően meggyökerezett garanciális szabályrendszer, amelyre ma bárki alanyi jogként hivatkozhat¹⁸⁰. Ezzel kifejezte, hogy az Aranybullában is fellelhető ellenállási jog a mai alkotmányosság részévé nőtte ki magát. Horváth alkotmánybíró beszédében kiemelte, hogy bár a magyar szabadságharcok a történelem során nem voltak sikeresek, az ellenállás joga és a zsarnokság elleni fellépés a magyar néplélek szerves részeként él¹⁸¹. Az ellenállási jog a modern demokráciákban már nem csupán a zsarnokok elleni fellázadás jogát jelenti, hanem az egész alkotmányos rend öre is¹⁸².

A hatalomkorlátozás és szabadságjogok megjelenése az Aranybullában az AB határozata alapján is az alkotmányosság vívmányának számít, mely jogi tény nem megváltoztatható, és róla sem nemzetközi szerződésben, sem az Alaptörvényben nem lehetne lemondani, ugyanis ez testesíti meg az állami jogfolytonosságot¹⁸³. Ezen indoklás csak az Alaptörvény létezésével nyert értelmet, ugyanis az emelte be a történeti alkotmányt és ezáltal nyert elismerést, így az Alaptörvény általi változtathatatlansága ezen vívmánynak megkérdőjelezhető. Szabó Béla tagadta az Aranybullából eredő ellenállási jog továbbélését, és a hatást az ausztriai befolyásból vezette le, azonban ő a történeti alkotmányosság elemei között sem vette figyelembe az Aranybullát, mivel szerinte a „történeti alkotmány által korlátolt független, önálló állodalmi s monarchiai egység”, melynek az Aranybullát nem tekintette részének¹⁸⁴.

Amennyiben a politikai akarat jogforrási megnyilvánulását nézzük, a 2022. évi XLVI. törvény, az Aranybulla jelentőségéről és Aranybulla Napjáról megmutatja, hogy ma milyen

¹⁷⁸ Horváth (2022b) i.m. 108.

¹⁷⁹ Mezey Barna: *Adalékok az Aranybulla közjogi megítéléséhez a reformkorban*. In: Századvég. Budapest. 2022. 2. évfolyam. 4. szám. p.89.

¹⁸⁰ Sulyok Tamás: *Sulyok Tamás beszéde az Aranybulla alkotmányvédő szerepéről*. 2022. In: Mercz Mónika: *Az Aranybullától az Európai Unióig: Kísérlet az alkotmányos identitás kérdéseinek feltárására*. 2022. p.12.

¹⁸¹ Horváth (2022b) i.m. p.108.

¹⁸² Mercz Mónika: *Az Aranybullától az Európai Unióig: Kísérlet az alkotmányos identitás kérdéseinek feltárására*. 2022. p.21.

¹⁸³ 2/2019. (III. 5.) AB határozat

¹⁸⁴ Szabó Béla: *A Magyar Korona országainak státuszjogi és monarchiai állása a Pragmatica Sanctio szerint*. Pozsony, 1848. p.5.

szimbolikus és konkrét jelentőséget tulajdonít az Országgyűlés neki, kiemelve a jogfejlődésben elfoglalt kiemelkedő szerepét. Eszmeiségét a modernkori demokratikus eszmék atyjának deklarálja, mindezt a törvény Preambulumában, ami a szellemiségét és a jogalkotó akaratát hivatott tükrözni¹⁸⁵. A törvény az Aranybulla Napjának nyilvánította április 24-ét, amely szimbolikus szerepet tölt be. A törvény szakaszaiban kifejtésre nem kerül sor, hogy mely értékekre gondol a jogalkotó, amit az Aranybullából vezet le, azonban politikai és szimbolikus szerepe arra enged következtetni, hogy az Aranybulla ma is jelentős szerepet tölt be és az általános jogelvek, garanciális szabályrendszerek ősatyjának tekinthető.

Az ellenállási jog alapjogi jellege az elmúlt évek polgári engedetlenségi mozgalmi során is felelevenedett. A közelmúltban a hatalom átvételét célzó szkíta felkelés során is hangot kapott az ellenállási jog, ugyanis ők a kisebbségi jogaik megtagadása és az állítólagos elnyomásuk ellen lázadtak fel. Az állami főhatalom ezt nem alkotmányos ellenállási jognak, hanem bűncselekménynek minősítette¹⁸⁶. A Szövetség a Szent Korona Országáért is büszkén tette közzé hitvallásában, hogy az „ősi alkotmányos (jó szokás)” továbbélése a missziójuk¹⁸⁷. Ezek a mai felvetések az intézmény szokásjogi jellegét bizonyíthatják, azonban az ellenállás jogának igazolására jogforrási alap nem áll rendelkezésre, és egyesek szerint az ilyen jellegű *interpretatio extensiva* már jogellenesnek minősül¹⁸⁸. Ez bizonyítja, hogy az Aranybulla ellenállási joga politikai és szokásjogi jelenléte sem biztosítja annak gyakorlati megvalósulását.

9.Összegzés

Az Aranybulla mai napig tartó jogtörténeti jelentőségét szimbolikusan az is tovább erősíti, hogy az Alkotmánybíróság tanácstermének falát – ahol az üléseik zajlanak – az Aranybulla egyik változata (*facsimile*) díszíti¹⁸⁹. Ezzel szimbolikus szerepet ad 800 év távlatából befolyására és köztiszteletére. Emellett több alkotmánybíró is kifejezte, hogy az Aranybulla hazánk élő, befolyásoló jogforrása, amely meghatározza az alkotmányosságot a XXI. században is.

¹⁸⁵ Magyar Közlöny: 2022. évi XLVI. Törvény. 2022. 197. szám. p.3.

¹⁸⁶ HVG.hu: *Kormánydöntés után kikiáltották volna a Szíta Magyarországot de a hatalom helyett fogdába kerültek.* In. HVG.hu. Közzététel és legutóbbi frissítés: 2024. január 24.

¹⁸⁷ Szövetség a Szent Korona Országáért: *Magyarok a Szent Korona alá!* 2024.

¹⁸⁸ Mercz, i.m. p.24.

¹⁸⁹ Balogh, (2022(a)) i.m. p.49.

Az Aranybulla – még ha maga korában betartása nem is valósult meg – az alkotmánytörténet jelentős alkotóelemévé fejlődött. Ezt igazolja a történeti alkotmányban elfoglalt szerepe, melyben későbbi törvények hivatkozási alapjává vált. Nagy hatással volt a társadalmi fejlődésre is. Sorai évszázadokig meghatározták a társadalom tagozódását és az egyes rétegek jogosultságait, kötelezettségeit. Az egyház és az állam viszonyát jelentős mértékben regulázta, mely politikai és ideológiai változások alapjává válhatott.

Az ellenállási záradék a lemondás után is áthatotta a köztudatot. Még a XIX. században is található visszautalás a klauzulára, valamint az Alkotmánybíróság gyakorlatában is használták már határozatok indoklásában. A politikai szándék az Aranybulla, valamint az ellenállási jog erősítésére mégsem jelenik meg a gyakorlatban. Az ellenállási jog átalakult és nemcsak történetisége kiemelendő, hanem transzformációja más jogokba, ahogy az Alaptörvény C) cikk (2) bekezdésében is érzékelhető. Ezen jogok nem közvetlenül az ellenállási jogot tekintik atyjuknak, hanem azt a jogfejlődést, melynek részalkotóeleme volt az Aranybulla is, benne az ellenállási joggal. Az ellenállási jog az Aranybullával mai alkotmányos forrás. A politikai hangsúlynak köszönhetően relevanciája az alkotmányosságban és a jövőben várhatóan tovább fog erősödni.

A történeti alkotmány meghatározása az Alkotmánybíróság gyakorlatán nyugszik. Az Alaptörvény R) cikkének (3) bekezdése alapján felruházza, a testület köteles a történetiség vizsgálatára. Ezen – még bizonytalan mennyiségű – dekrétumok alakítják a magyar jogfejlődést. Az Alaptörvény elfogadása óta sok idő telt el, a történeti alkotmány pontos keretrendszerének kifejlesztése még az AB feladata, hacsak a jövőben be nem kerül taxatív az Alaptörvénybe vagy törvénybe.

Gyakran éri a történeti alkotmányt az a kritika, hogy a vívmányai már a mai jogrendszerben normatív megfogalmazást nyertek. A történetiség igazolása sokszor erősebb legitimációt biztosít a jogalkotó és jogalkalmazó szerveknek. Ebben a szellemiségben jutottunk el a 13. század törvényeinek társadalmi háttérétől a mai Magyarország alkotmányos jelenéig. Megállapítható, hogy az Aranybulla ma már nem elsősorban csupán jogi, hanem inkább politikai, nemzeti önazonossági és szuverenitási tényező, mely igazolja a történetiség jogfolytonosságát és mai napig érezteti hatását.

Forrásjegyzék

Aranybulla.hupont: *Az ARANYBULLA szövege magyarul, az eredeti latin szöveg pontos fordítása.* <http://aranybulla.hupont.hu/3/az-aranybulla-1231-evi-ujra-fogalmazasa> (Letöltve: 2022. november 4.)

Ács Tibor: *A hadikultúra históriájához.* In. *Hadtudomány* 15. 2005, 2. szám. https://adt.arcanum.com/hu/view/Hadtudomany_2005/?query=eur%C3%B3pa+tagolts%C3%A1ga+t%C3%B6rt%C3%A9nelem+13.+sz%C3%A1zad&pg=156&layout=s (Letöltve: 2023. október 25.)

Áldásy Antal: *A nyugati nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig 1378-1389.* In. *Magyar Középkor.* Budapest, 1896. p.290. https://adt.arcanum.com/hu/view/Books_03_MagyarKozepkor_0091_Nyugoti_nagy_egyhazsakadas_53/?query=franciaorsz%C3%A1g+avignoni+fogs%C3%A1g&pg=315&layout=s (Letöltve: 2023. október 29.)

A Pallas nagy lexikona, 8. kötet. Gesztely-Hegyvám 1894. https://adt.arcanum.com/hu/view/PallasLexikon_08/?query=habeas+corpus&pg=4&layout=s (2023. november 3.)

Balázs Zoltán: *Az Alaptörvény, a politikai funkció és az R cikkely.* In. *Fundamentum*, 19. évfolyam, 2-3. szám, 2015, pp.87-92.

Balogh Elemér: *Az európai jogtörténelem fősodrában: a magyar Aranybulla.* In. Mezey Barna: (szerk.) *Az Aranybulla a jogtörténetben*, Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest: 2022(a), pp.19-53.

Balogh Elemér: *A király jogállása az Alkotmánybíróság judikatúrájában.* In: *Studia In Honorem István Stipta* 70. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest: 2022(b), pp.69-75.

Balogh Gábor, Szakács Árpád: *Ősi alkotmányunk érvénye most is él?* In *Magyar Hírlap*. 2010, 43. évfolyam, 193. szám. p13. https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarHirlap_2010_08/?query=t%C3%B6rt%C3%A9neti+alkotm%C3%A1ny+aranybulla&pg=346&layout=s (Letöltve: 2023. november 2.)

Beöthy Zsigmond: *Emich Gusztáv bizománya.* In. *Elemi magyar közjog.* Pest. 1846.

Bitskey István. *Tradíció és reprezentáció. Humanista szerzők Mátyás király udvari ünnepségeiről.* In. Kabdebó Lóránt (szerk.) *Irodalomtörténet.* 76. évfolyam. 26. szám. 1995. pp.326-336.

Bolla Ilona: *A jogilag egységes jobbágyosztály kialakulása Magyarországon.* In. *Hadtörténelmi Közlemények.* 32. évfolyam. 4. szám. 1985.
https://adt.arcanum.com/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_1985/?query=magyarorsz%C3%A1g+feudalizmus+kialakul%C3%A1sa+11.+sz%C3%A1zad&pg=945&layout=s (Letöltve: 2023. október 30.)

Degré Alajos: *Az ellenállási jog története Magyarországon.* In. *Jogtudományi Közlöny,* 6. szám, Budapest, 1980, pp.366-371.

Diószegi Szabó Pál: *Az Aranybulla és ellenállási záradékának jogbiztosító szerepe a királyi, fejedelmi hitlevelekben (1222-1920)* In. *Századvég.* Budapest. 2022. 2. évfolyam. 4. szám. pp.49-78.
https://szazadvegkiado.hu/custom/szazadvegkiado/image/data/srattached/90d20bfe90954e45b1293a35e573a185_SZ%C3%81ZADV%C3%89G%20FOLY%C3%93IRAT%202022.%204.%20SZ%C3%81M.pdf (Letöltve: 2023. október 21.)

Erdélyi László: *Árpádkori társadalomtörténetünk legkritikusabb kérdései.* In. *Történeti Szemle.* 1916. 5. évfolyam.
https://adt.arcanum.com/hu/view/TortenetiSzemle_1916/?query=1267.+%C3%A9vi+aranybulla&pg=48&layout=s (Letöltve: 2023. november 1.)

Érszegi Géza: *Az Aranybulla.* Helikon Kiadó. Budapest. 1990. pp.94-96.

Farkas Ádám: *Az állam fegyveres védelmének alapvonalai és Kiegészést követő polgári evolúciója.* Budapest, 2008.
<https://doktiskjog.sze.hu/images/elj%C3%A1r%C3%A1sok/Farkas%20%C3%81d%C3%A1m/Farkas%20%C3%81d%C3%A1m%20-%20doktori%20%C3%A9rtekez%C3%A9s.pdf> (Letöltés: 2023. november 3.)

Ferdinándy Gejza: *Az Aranybulla. Közjogi tanulmány.* In. *Magyar Középkor.* Budapest, 1899.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Books_03_MagyarKozepkor_0160_Aranybulla_692/?query=II.+Andr%C3%A1s+&pg=20&layout=s (Letöltve: 2023. november 1.)

Gallai Sándor: *Előszó*. In. *Századvég*. Budapest. 2022. 2. évfolyam. 4. szám. pp.5-14.
https://szadvegkiado.hu/custom/szadvegkiado/image/data/srattached/90d20bfe90954e45b1293a35e573a185_SZ%C3%81ZADV%C3%89G%20FOLY%C3%93IRAT%202022.%204.%20SZ%C3%81M.pdf (Letöltve: 2023. október 21.)

Gálos László. *Az Egyház rendisége*. In. *Bangha Béla (szerk.) Magyar Kultúra. Társadalmi és tudományos szemle*. 26. évfolyam. 8. szám. 1939.

Gunst Péter: *Az agrárfejlődés és a parasztság regionális típusai Európában, különös tekintettel Kelet-Európára*. In. *Ethnographia*. 1975, 86. évfolyam. pp.380-398.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Ethnografia_1975_086/?query=kelet+natur%C3%A1lgazd%C3%A1lkod%C3%A1s&pg=400&layout=s (Letöltve: 2023. október 16.)

Hajnoczy József: *Hajnoczy József közjogi-politikai munkái*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958.
<https://www.szaktars.hu/akademai/view/hajnoczy-jozsef-hajnoczy-jozsef-kozjogi-politikai-munkai-1958/?query=arany%20j%C3%A1nos%20%C3%B6sszes&pg=179> (Letöltve: 2022. november 26.)

Hamza Gábor: *Werbőczy Hármaskönyvének jogforrási jellege*. In. *Jogtudományi Közlöny*, Budapest, 48. évfolyam, 1. szám. 1993, p.31-33.

Hamza Gábor: *Szent István törvényei és a jusztiniánuszi római jog*. In. *Vasi Szemle*, 1996, 50. évfolyam, 3. szám. pp.383-387.
https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_DunantuliVasiSzemle_1996/?pg=394&layout=s&query=sacerdos (Letöltve: 2023. november 1.)

Hinkle, Thornton M. *Magna Charta. The History of an Evolution*. In. *Yale Law Journal*. No. 8. October 1898-June 1899. pp. 262-271.
<https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/ylr8&i=266> (Letöltve: 2023. március 20.)

Horváth Attila: *Az 1222. évi Aranybulla ellenállási joga mint történeti alkotmányunk vívmánya*. In. *Bulla aurea 800: nyolc évszázad közjogi üzenete*. Budapest, Kúria. 2022. p.95-127.
<http://real.mtak.hu/158726/1/05-Horvath-Attila-Az-1222-evi-Aranybulla-ellenallasi-joga-mint-torteneti-alkotmanyunk-vivmanya.pdf> (2023. október 25.)

Horváth Attila: *Az Alkotmánybíraskodás jogtörténeti előzményei Magyarországon*. In. *Az alkotmánybírósági törvény kommentárja*. Budapest, Pázmány Press. 2022.

https://jak.ppke.hu/storage/tinymce/uploads/old/uploads/articles/2751678/file/Bevezetes_01_HorvathAttila_ABTV_komm.pdf (Letöltve: 2023. november 1.)
<https://jogkodex.hu/doc/9645076> (Letöltve: 2023. november 1.)

Horváth Attila székfoglaló előadása. Szent István Tudományos Akadémia, Budapest: 2024. január 8. In. *Magyar Kurír: Horváth Attila jogtörténész székfoglaló előadást tartott a Szent István Tudományos Akadémián.* 2024. január 10. <https://www.magyarkurir.hu/hirek/horvath-attila-jogtortenesz-szekfoglalo-eloadast-tartott-szent-istvan-tudomanyos-akademian> (Letöltve: 2024. február 26.)

HVG.hu: *Kormánydöntés után kikiáltották volna a Szíta Magyarországot de a hatalom helyett fogdába kerültek.* In. HVG.hu. Közzététel és legutóbbi frissítés: 2024. január 24. https://hvg.hu/itthon/20240124_Kormanydotes_utan_kikialtottak_volna_a_Szkita_Magyaror_szagot_de_a_hatalom_helyett_fogdaba_kerultek (Letöltve: 2024. február 25.)

Jakab András: *The Two Functions of a Constitution.* In. *Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien. Neubeginn oder Verfall eines politischen Systems?*, 2014, pp.78–104.

Jakab András: *Az európai alkotmányjog nyelve.* In. *Nemzeti Köszolgálati Egyetem.* Fordította: Könczöl Miklós. Budapest: 2016.

Juhász István: *800 éves az Aranybulla – Hadkötelezettség, nemesi adómentesség (6. rész).* In. *AdóOnline.* 2022. <https://ado.hu/ado/800-eves-az-aranybulla-hadkotelezettseg-nemesi-adomentesseg-6-resz/> (Letöltve: 2022. december 6.)

Katus László: *A mezőgazdaság tőkés fejlődésének főbb vonásai az Osztrák-Magyar Monarchia délszláv területein.* In. *Történelmi Szemle.* 1959, 2. évfolyam. https://adt.arcanum.com/hu/view/TortenelmiSzemle_1959/?query=kelet+natur%C3%A1lgazd%C3%A1lkod%C3%A1s&pg=392&layout=s (Letöltve: 2023. október 27.)

Korka Renáta: *Iparosok a középkori Magyarországon: Mesterségek, városok, 13-15. század.* In. *História.* 2007. 4. szám. https://adt.arcanum.com/hu/view/Historia_2007/?query=v%C3%A1rosi+polg%C3%A1rs%C3%A1g+magyarorsz%C3%A1g+15.+sz%C3%A1zad&pg=125&layout=s (Letöltve: 2023. november 1.)

Körmendi Tamás. *A Gertrúd királyné elleni merénylet a külhoni elbeszélő forrásokban*. In. *Történelmi szemle*. 51. évfolyam. 2. szám. 2009. pp.155-193.

Kring Miklós: *A muraközi országhatár a magyar-horvát viszony történetében*. In. *A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve*. 1942.
https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_AMagyarTortenettudomanyiIntezetEvkonyve_1942/?query=kehidai+oklev%C3%A9l&pg=574&layout=s (Letöltve: 2023. november 1.)

Kristó Gyula: *Az Aranybullák évszázada*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1981, 2. kiadás, 256 p.

Kristó Gyula: *A magyar nomádállamtól Szent István államáig*. In. *Aetas*. Szeged, 2000. 3. szám. pp.116-120. http://real-j.mtak.hu/15939/1/aetas_2000_003.pdf (Letöltve: 2023. október 20.)

Kristó Gyula: *II. András király "új intézkedései"*. In. *Századok*. 2001. pp.251-299.
https://adt.arcanum.com/hu/view/Szazadok_2001/?query=II.+Andr%C3%A1s&pg=261&layout=s (Letöltve: 2023. október 19.)

Kulcsár Kálmán igazságügyminiszter expozéja az Országgyűlésben (5. rész) 1989. január 10.
<https://rendszervaltasi.mti.hu/Pages/News.aspx?date=19890823&ni=110746&ty=1&gb=3652>
(Letöltve: 2024. február 25.)

Locke, John: *Második értekezés a polgári kormányzatról*. In. Nagy Levente: *John Locke, A modern jogállam elméletének előfutára*, Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 1999.

Magyar Közlöny: 2022. évi XLVI. Törvény. 2022. 197. szám. p.3.
<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/ad000fe7e51adb46434489394b9239d67330342f/megtekintes> (Letöltve: 2023. október 26.)

Magyar Nemzet, 1968, 24. évfolyam, 98. szám.
https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarNemzet_1968_04/?pg=213&layout=s&query=aranybulla (Letöltve: 2023. november 3.)

Marx, Karl: *III. Napóleon államcsinyje*. Fordította: Garami Ernő. Budapest, Népszava Könyvkereskedés. 1918. p.4.

Masson, Gustave. *The Story of the Nations – Mediaeval France*. New York, G.P. Putnam's Sons. 1889.

Mercz Mónika: *Az Aranybullától az Európai Unióig: Kísérlet az alkotmányos identitás kérdéseinek feltárására.* 2022.

https://aranybulla800.parlament.hu/documents/60936473/64645686/Aranybulla_p%C3%A1ly%C3%A1zat_Mercz_Monika_20230531.pdf/68f5ca3b-d44e-ed79-5f34-a1bc2e5341ac?t=1685604383901 (Letöltve: 2023. október 23.)

Mezey Barna: *Adalékok az Aranybulla közjogi megítéléséhez a reformkorban.* In. *Századvég.* Budapest. 2022. 2. évfolyam. 4. szám. pp.79-90.
https://szadvegkiado.hu/custom/szadvegkiado/image/data/srattached/90d20bfe90954e45b1293a35e573a185_SZ%C3%81ZADV%C3%89G%20FOLY%C3%93IRAT%202022.%204.%20SZ%C3%81M.pdf (Letöltve: 2023. október 21.)

Mezey Barna: *Az Aranybulla a jogtörténetében.* Mádl Ferenc Intézet. Budapest. 2022.
<http://real.mtak.hu/158711/1/Mezey-Barna-szerk-AzAranybulla-ajogtorteben.pdf> (Letöltve: 2023. október 19.)

Mezey Barna, Gosztönyi Gergely: *Magyar alkotmánytörténet,* Osiris Kiadó, Budapest, 2020, 556 p.

Modzelewski Karol: *Római Európa, feudális Európa, barbár Európa.* In. *Aetas.* Szeged, 2000. 3. szám. pp.5-25. http://acta.bibl.u-szeged.hu/40950/1/aetas_2000_003_005-024.pdf (Letöltve: 2023. október 20.)

Nemeskürty István: *Mi, magyarok – Történelmünk ezerszáz éve.* Budapest, Akadémia Kiadó. 1993.

Orsós Júlia: *Beszámoló az Aranybulla kiadásának 800. évfordulójára rendezett konferenciáról (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára),* 2022. In. *Századok.* 156. évfolyam, 4. szám, 2022.

Országgyűlési Napló 1957. május 9. 1672. In. *Parlamenti Jog: Az Országgyűlés működése, feladat- és hatáskörei, kapcsolódó intézmények.* 2. átdolgozott kiadás. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2022. <https://www.parlament.hu/documents/10181/56582/Parlamenti+jog/0bf1e7bb-2654-5631-1068-481392d61552> (Letöltve: 2023. november 2.)

Paulinyi Osztár: *Nemesfémtermelésünk és országos gazdaságunk általános alakulása a bontakozó és a kifejtett feudalizmus korszakában (100-1526).* In. *Századok.* 1972.

https://adt.arcanum.com/hu/view/Szazadok_1972/?query=kereskedelem+eur%C3%B3pa+feudalizmus&pg=589&layout=s (Letöltve: 2023. október 11.)

Peters, D. J. *A Short History of France*. Pergamon Press Ltd. First edition. 1966. p.23.

Prestwich, Michael. *Edward I*. Berkeley: University of California Press 1988. 618 p.

Révai Miklós: *Magna Charta*. In. *Révai Nagy Lexikon*, Lovas-Mons, 1915. 13.kötet. <https://mek.oszk.hu/06700/06758/index.phtml#> (Letöltve: 2022. október 27.)

Rixer Ádám: *A történeti alkotmány helye mai jogunkban*. In. *Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar*, Budapest, 2012, 93 p.

Rixer Ádám: *A történeti alkotmány lehetséges jelentéstartalmai*. In. *Jogtörténeti Szemle*, 3. szám, 2011.

Romsics Ignác: *Magyarország története*. Budapest, Akadémia Kiadó. 2007.

Sashalmi Endre: *A nyugat-európai államfejlődés vázlata (1000-1700) I. rész 1000-1450*. In. *Világtörténet*. 2005.

Schanda Balázs: *Az alkotmánybíráskodás új szerepe az Alaptörvény első évtizedében*. In. *Acta Humana*, 2. szám, 2021, pp.117-134. In. *Aetas*, 8. évfolyam, 4. szám. 1993. https://adt.arcanum.com/hu/view/Aetas_1993/?query=magyar%20W%20m%C3%BAzeum%20so%C3%B3s&pg=792&layout=s (Letöltve: 2023. április 6.)

Soós István: *Kísérlet a magyar nyelvű diplomatika megteremtésére*. In. *Aetas*, 8. évfolyam, 4. szám. 1993, https://adt.arcanum.com/hu/view/Aetas_1993/?query=magyar%20W%20m%C3%BAzeum%20so%C3%B3s&pg=792&layout=s (Letöltve: 2023. április 6.)

Sulyok Tamás: *Sulyok Tamás beszéde az Aranybulla alkotmányvédő szerepéről*. 2022. In. Mercz Mónika: *Az Aranybullától az Európai Unióig: Kísérlet az alkotmányos identitás kérdéseinek feltárására*. 2022. https://aranybulla800.parlament.hu/documents/60936473/64645686/Aranybulla_p%C3%A1ly%C3%A1zat_Mercz_Monika_20230531.pdf/68f5ca3b-d44e-ed79-5f34-a1bc2e5341ac?t=1685604383901 (Letöltve: 2023. október 23.)

Szabados György. *Imre és András*. In. *Századok*. 133. évfolyam. 1. szám. 1999. pp.85-111.

Szabados György. *Imre király házassága, aranybullája*. In. *Századok*. 136. évfolyam. 2. szám. 2002. pp.341-350. https://real-j.mtak.hu/13750/1/Szazadok_1999.pdf (Letöltve: 2024. március 23.)

Szabó Béla: A Magyar Korona országainak státuszjogi és monarchiai állása a Pragmatica Sanctio szerint. Pozsony, 1848. <http://real-eod.mtak.hu/5421/1/000905656.pdf> (2023. november 4.)

Szájer József: *Szabad Magyarország, szabad Európa. Újabb tizenöt év. Beszédok, irások, dokumentumok 1998–2013*. In. *Szájer József irodája*, Budapest, 2014.

Szalma József, Cservák Csaba: *A történelmi/történeti alkotmány és értelmezési kérdései az új magyar Alaptörvényben*. In. *Létiünk*, 2017, 2. szám, pp.9-33.

Szente Zoltán: *A 2011. évi Alaptörvény és a történeti alkotmány összekapcsolásának mítosza*. In. *Közjogi Szemle*, 1. szám, 2019, pp.1-8.

Székely György: *A rendi képviselői rendszer Nyugat-Európában*. In. *História*. 1985. 5-6. szám. https://adt.arcanum.com/hu/view/Historia_1985/?query=franciaorsz%C3%A1g+1302+rendi+gy%C5%B1%C3%A9s&pg=153&layout=s (Letöltve: 2023. november 2.)

Szövetség a Szent Korona Országáért: *Magyarok a Szent Korona alá!* 2024. <http://www.szaszko.hu/szaszko/Partunkrol.html> (Letöltve: 2024. február 26.)

Takács Péter: *Az állam szuverenitása*. Gondolat Kiadó, Győr-Budapest, 2015.

Törő László Dávid: *Aranybulla-értelmezések a két világháború közötti magyar történetírásban*. 2022. In. *Századok* 156. évfolyam, 6. szám.

Turner, Chas. D. *Magna Charta*. In. *Texas Law Review*. No. 4. 1925-1926. pp. 46-56. <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/tlr4&i=56> (Letöltve: 2024. március 23.)

Varga Zs. András: *Történeti alkotmányunk vívmányai az Alaptörvény kógens rendelkezésében*. In. *Iustum – Aequum – Salutare*, 12. évfolyam, 4. szám, 2016, pp.83-89.

Varga Zs. András: *Az Alaptörvény jelentősége Magyarország szuverenitásának védelmében*. In. *Acta Humana*, 2. szám, 2021, pp.155-178.

Varga Zs. András: *Alkotmányosságunk élő jogforrása, az Aranybulla*. In. *Alkotmánybírósági Szemle*, Budapest, 1. szám, 2022, pp.44-47. <https://abszemle.hu/alkotmanyossagunk-elő-jogforrása-az-aranybulla/> (Letöltve: 2023. október 20.)

Vikol Katalin: *Az aranybullától az ősiségig*. Reflektor Kiadó, Budapest, 1988, 52 p.

Vörös Imre: *A történeti alkotmány az Alkotmánybíróság gyakorlatában*. In. *Székfoglaló Előadások*, 2016. Magyar Tudományos Akadémia, 2020. http://real-eod.mtak.hu/7635/7/Voros_szekfoglalo-PRESS.pdf (Letöltve: 2023. április 2.)

Werbőczy István: *Tripartitum*. In. Wolters Kluwers. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=51400001.TVJ&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fpagenum%3D52> (Letöltve: 2022. december 2.)

Halász Imre: *Zalában az Aranybulla után*. In. *Zalai Hírlap*. 1997. szeptember 20. 53. évfolyam. 220. szám. https://adt.arcanum.com/hu/view/ZalaiHirlap_1997_09/?query=kehidai+oklev%C3%A9l&pg=246&layout=s (Letöltve: 2023. október 23.)

Zala Megyei Értéktár Bizottság: *Kehidai oklevél*. <http://ertektar.zala.hu/oldal1/kehidai-oklevel/> (Letöltve: 2022. október 18.)

Zétényi Zsolt: *A történeti alkotmány időszerű, az európai és a magyar alkotmányosság értelmezését segítő üzenetei*. In. *Méry Ratio*, Budapest, 2019, pp.19-40.

Zsoldos Attila: *Adalékok a királyi várszervezet udvarispáni tisztségének történetéhez*. In. *Levéltári Szemle*, 1991, 41. évfolyam, 4. szám. pp.20-31. https://adt.arcanum.com/hu/view/LeveltariSzemle_41_1991/?query=rend+birtokeladom%C3%A1nyozas&pg=369&layout=s (Letöltve: 2023. november 1.)

Zsoldos Attila: *A kehidai oklevél*. In. *RubiconOnline*. 2018, 3-4. szám. <https://rubicon.hu/cikkek/a-kehidai-oklevel> (Letöltve: 2022. november 10.)

Zsoldos Attila: *Aranybulla 800 – Az Aranybulla megújítása 1231-ben*. In. *MTA Kiváló Kutatóműhely, Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Történettudományi Intézet*. 2022. <https://tti.abtk.hu/kutatasok/kozepkori-osztaly/aranybulla-800/5008-aranybulla-800-az-aranybulla-megujitasa-1231-ben> (Letöltve: 2022. december 4.)

Zsoldos Attila: *Az Aranybulla születése*. In. *Politikatudományi Szemle*. 2022. 4. szám. pp.15-31.

Jogforrások

Alaptörvény R) cikk (3) bekezdése

Alaptörvény 28. cikke

Alkotmánybíróság 30/1992 (V.26.) AB határozata

Alkotmánybíróság 12/1999. (V.21.) AB határozata

Alkotmánybíróság 30/2004 (IX.28.) AB határozata

Alkotmánybíróság 61/2011. (VII. 13.) AB határozata

Alkotmánybíróság 33/2012. (VII.7) AB határozata

Alkotmánybíróság 21/2013 (VII.19) AB határozat

Alkotmánybíróság 29/2014 (IX.20.) AB határozata

Alkotmánybíróság 16/2015 (VI.5.) AB határozata

Alkotmánybíróság 26/2015. (VII.21.) AB határozata

Alkotmánybíróság 29/2015 (X.2) AB határozat

Alkotmánybíróság 22/2016. (XII.5.) AB határozata

Alkotmánybíróság 12/2017 (VI.19.) AB határozat

Alkotmánybíróság 2/2019. (III.5.) AB határozat

Alkotmánybíróság 32/2021. (XII.20.) AB határozat